

Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului

REPUBLICA MOLDOVA

ALEGERILE LOCALE 5 NOIEMBRIE 2023

Misiunea BIDDO de Observare a Alegerilor
Raportul final

Varșovia
18 martie 2024

CUPRINS

I.	REZUMAT	1
II.	INTRODUCEREA ȘI MULȚUMIRI	4
III.	CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC	5
IV.	CADRUL JURIDIC ȘI SISTEMUL ELECTORAL	7
V.	ADMINISTRAREA ALEGERILOR	9
VI.	ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR	12
VII.	ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR	14
VIII.	CAMPANIA ELECTORALĂ	16
IX.	FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE	19
	A. VENITURILE ȘI CHELTUIELI	20
	B. TRANSPARENTĂ ȘI MONITORIZARE	21
X.	MASS-MEDIA	22
	A. MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ	22
	B. CADRUL JURIDIC	24
	C. CONSTATĂRILE PRIVIND MONITORIZAREA MASS-MEDIA	25
XI.	RECLAMAȚII ȘI CONTESTAȚII	26
XII.	OBSERVAREA ALEGERILOR	28
XIII.	ZIUA ALEGERILOR	28
	A. DESCHIDEREA ȘI PROCESUL DE VOTARE	28
	B. ÎNCHIDEREA SECȚIILOR DE VOTARE ȘI NUMĂRAREA VOTURILOR	29
	C. TOTALIZAREA ȘI ANUNȚAREA REZULTATELOR	30
XIV.	EVOLUȚII POST-ELECTORALE	31
XV.	RECOMANDĂRI	33
	A. RECOMANDĂRI PRIORITARE	33
	B. ALTE RECOMANDĂRI	35
	ANEXA I: REZULTATELE FINALE ALE ALEGERILOR	37
	ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR	38
	DESPRE BIDDO	44

REPUBLICA MOLDOVA
MISIUNEA DE OBSERVARE A ALEGERILOR LOCALE
5 noiembrie 2023

Raportul final al Misiunii BIDD0 de Observare a Alegerilor¹

I. REZUMAT

Dând curs invitației din partea autorităților din Republica Moldova, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDD0) a desfășurat o misiune de observare a alegerilor (MOA) pentru a observa alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023. MOA BIDD0 a evaluat conformitatea procesului electoral cu angajamentele OSCE, altor obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice, precum și cu legislația națională. Pentru ziua alegerilor MOA BIDD0 a unit eforturile cu delegațiile din Congresul Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei (Congres) și Parlamentul European (PE) pentru a forma o misiune internațională de observare a alegerilor (MIOA).

Declarația privind constatările și concluziile preliminare emisă de MIOA la 6 noiembrie a concluzionat că „În data de 5 noiembrie alegerile locale au decurs pașnic și au fost gestionate eficient, însă interferențele din străinătate și măsurile restrictive impuse în contextul temerilor legate de securitatea națională cu privire la libertatea de exprimare, asociere, și dreptul de a participa la alegeri, au avut un impact negativ asupra întregului proces. Aceste alegeri au avut loc pe timpul stării de urgență pe fondul tensiunilor legate de direcția geopolitică a țării. Administrarea alegerilor s-a desfășurat în general transparent și profesionist în pofida insuficienței de cadre și necesității de a implementa noul Cod electoral. Concurenții electorali în mare parte au putut să-și desfășoare liber campaniile și au oferit alegătorilor alternative clare. Anularea înregistrării tuturor candidaților electorali din partea partidului Șansă în ajunul alegerilor printr-o dispoziție executivă a Comisiei pentru Situații Excepționale nu a oferit un remediu legal eficient, a limitat alegerea pentru electorat și a rezultat în alegeri cu un singur concurent electoral în unele localități mai mici. Radiodifuzorii și sursele media online monitorizate au oferit informații suficiente și diverse, însă suspendarea licenței de emisie a mai multor radiodifuzori pare să fie o restricție disproporțională asupra libertății de exprimare. Ziua alegerilor a decurs calm, iar procesul de votare și numărare a voturilor a fost în general evaluat pozitiv, deși secretul votului nu a fost respectat mereu.”

În alegerile parlamentare anticipate din 2021 PAS-ul a câștigat majoritatea parlamentară acumulând 63 din 101 de mandate, ceea ce i-a permis să aprobe legislația, să formeze guvernul și să solidifice poziția partidului în politica moldovenească înainte de alegeri locale generale. Alegerile locale au fost privite drept o competiție importantă între partidul de guvernare și opoziție pentru instaurarea unei prezențe politice puternice și pentru guvernare la nivelul local înainte de alegeri prezidențiale în 2024 și alegeri parlamentare în 2025. Alegerile s-au desfășurat în condițiile stării de urgență declarate de către Parlament în februarie 2022 în legătură cu războiul din Ucraina. În iunie 2023 în urma solicitării Guvernului, Curtea Constituțională a dispus dizolvarea partidului Șor drept neconstituțional și a stipulat eliminarea acestuia din registrul partidelor politice.

Cadrul legal oferă o bază adecvată pentru organizarea și desfășurarea unor alegeri democratice. Aceste alegeri au fost primele care s-au desfășurat în conformitate cu noul Cod electoral, în vigoare din 1 ianuarie 2023, adoptat în urma unui proces complex de consultații, cu implicarea organizațiilor societății civile, dar fără opoziția parlamentară. Codul conține mai multe recomandări precedente propuse de BIDD0, de exemplu cele legate de întărirea regulilor de finanțare a campaniei electorale și de control a finanțării, posibilitatea pentru alegători să-și pună semnătura în susținerea mai multor candidați, dar și

¹ Versiunea engleză a acestui raport este unicul document oficial. Traducerea neoficială este disponibilă în limba română.

cele legate de combaterea utilizării abuzive a resurselor de stat și cumpărării voturilor. Unele recomandări propuse de BIDDО încă nu au fost abordate, precum cele legate de împiedicarea funcționarilor aleși, care nu sunt candidați, să facă campanie electorală în timp ce sunt în serviciu, relaxarea unor cerințe excesive de raportare financiară și restabilirea dreptului de vot pentru persoanele cu dizabilități intelectuale. De marcat că Codul electoral a fost modificat în mod repetat pe parcursul campaniei electorale cu scopul de a interzice candidaților asociați cu un partid politic declarat neconstituțional să participe în alegeri. Cu toate acestea, nu există prevederi pentru limitări treptate față de interdicții de a participa în alegeri, îndeosebi în cazul persoanelor care sunt doar bănuite de comiterea anumitor infracțiuni legate de alegeri. Împuternicirile extinse ale CSE și lipsa unui mecanism de control asupra dispozițiilor sale au trezit îngrijorări.

Alegerile locale au fost administrate de o structură electorală cu patru nivele, constând din CEC, 35 consilii electorale de circumscripție (CEdC) de nivelul II, 896 CEdC de nivelul I și 1,958 birouri electorale ale secțiilor de votare (BESV). În general, CEC-ul a activat în mod profesionist, colegial și deschis, însă, din cauza insuficienței de cadre calificate, nu a putut să-și îndeplinească toate responsabilitățile îndeosebi cele de supraveghere a finanțării campaniei electorale și sarcini principale în unitatea IT. Majoritatea membrilor CEC au fost nominalizați de către partidul de guvernare, contribuind la un dezechilibru care a contestat imparțialitatea sa instituțională. Totuși, CEC-ul s-a bucurat de încrederea generală din partea actorilor, cu excepția opoziției. Potrivit noului Cod CEdC de nivelul II sunt definite drept structuri permanente, iar președinții CEdC au statut de funcționari publici permanenți. CEdC au activat profesionist și bine organizat, însă nu au avut suficientă capacitate și experiență pentru monitorizarea și supraveghere a finanțării campaniei electorale. Femeile au fost bine reprezentate în componența comisiilor electorale de toate nivele. Doar 28% din secțiile de votare au fost accesibile pentru persoanele cu dizabilități fizice.

Votarea în alegerile generale locale este posibilă cu viza de reședință sau domiciliu în Moldova. Deși majoritatea interlocutorilor MOA BIDDО nu s-ar arătat preocupați de exactitatea Registrului de Stat al Alegătorilor, mulți cetățeni de origine roma au rămas excluși, contrar angajamentelor OSCE, din cauza lipsei unei reședințe înregistrate. Alegătorii care s-au mutat într-un alt raion cu mai puțin de trei luni înainte de ziua alegerilor au fost excluși din lista alegătorilor. Această restricție a fost introdusă pentru a preveni fraude de către alegătorii care se mută fictiv dintr-un raion în altul, totuși ea a rezultat în privarea efectivă a dreptului de vot pentru circa 3,000 de alegători, ceea ce intră în contradicție cu angajamentele OSCE.

Într-un proces transparent au fost inițial înregistrați 57,396 de candidați pentru funcțiile de primari sau consilieri. Interdicția de a participa la alegeri timp de trei ani pentru persoanele asociate cu un partid politic declarat neconstituțional a intrat în vigoare doar cu două zile înainte de 6 octombrie, termen limită pentru depunerea candidaturilor. Acest fapt a agravat posibilitatea unora candidați potențiali să caute în timp util o cale de atac. În data de 3 noiembrie, doar cu două zile înainte de ziua alegerilor, CEC a implementat dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale și a anulat înregistrarea tuturor 8,605 de candidați nominalizați de către partidul Șansă, dispoziția fiind motivată prin amenințări la adresa securității naționale, legăturile candidaților cu fostul partid Șor și încălcări serioase de finanțare a campaniei electorale. Excluderea la pachet a mai multor candidați fără posibilitatea de a beneficia de un remediu juridic eficient este contrară angajamentelor OSCE și altor standarde internaționale.

Concurenții electorali, în mare parte, au putut să-și desfășoare campaniile în mod liber. Partidele politice și candidații electorali au folosit activ rețelele sociale în orașele mari, însă postările lor, în general, nu au generat implicare semnificativă. Înainte de și pe parcursul campaniei electorale au fost menționate declarații persistente și larg răspândite despre presupusa cumpărare a voturilor, fiind atribuite lui Ilan Șor, care la fel a anunțat despre finanțarea proiectelor locale de dezvoltare a infrastructurii și adaos la pensii în anumite circumscripții din fondurile sale private. Fluxul de fonduri din surse ilegale și străine,

dar și stimulările bănești folosite pentru a influența alegerea cetățenilor au distorsionat campania electorală. În data de 5 octombrie, Parlamentul a adoptat rectificări la buget și a alocat fonduri pentru majorarea salariilor pentru 170,000 de funcționari publici și plăți unice pentru cadre didactice și lucrători de poliție. Cazurile în care concurenții electorali și-au asumat realizări în proiecte, de altfel finanțate din fonduri publice, și participarea în campanie electorală a unor demnitari în calitatea sa oficială, au estompat linia între stat și partid politic, și sunt în contradicție cu angajamentele OSCE.

Cota de reprezentare a femeilor la alocare mandatelor a crescut în ultimii ani, însă femeile în continuare sunt reprezentate insuficient în viața politică. În pofida integrării cotei de 40% de reprezentare a ambele sexe pe listele de candidați, femeile au fost reprezentate insuficient în calitate de candidate în poziții câștigătoare, mai ales la funcția de primar. Legea nu garantează cota de participare la alocarea mandatelor, astfel fiind redusă posibilitatea de îmbunătățire a echilibrului de gen. Femeile au participat în calitate de oratori în timpul adunărilor cu cetățeni; totuși, majoritatea partidelor politice nu a inclus în platformele lor nici o politică de promovare a femeilor. Potrivit rapoartelor MOA BIDD0 de monitorizare a mass media doar 14% din actorii politici menționați în știri au fost femei.

Noul Cod electoral stipulează reguli îmbunătățite de finanțare a campaniei electorale în conformitate cu mai multe recomandări precedente ale BIDD0, inclusiv cele ce țin de scăderea semnificativă a limitelor pentru donații. Totuși, unele deficiențe de implementare a anumitor stipulări, au creat obstacole inutile pentru concurenții electorali, printre care și dificultăți la deschiderea conturilor bancare. CEC-ul, responsabil să exercite control financiar și supravegherea finanțării campaniei electorale, a depus eforturi considerabile să asigure complianța cu regulile de finanțare a campaniei. Totuși, capacitatea insuficientă la nivel central și regional de a verifica cheltuielile în comparație cu veniturile declarate și de a publica rapoartele conform termenelor solicitate a compromis procesul de supraveghere a finanțării campaniei de altfel transparent și responsabil.

Un număr mare de instituții media operează pe o piață publicitară insuficientă și distorsionată, iar majoritatea posturilor de televiziune principale sunt considerate controlate de oameni de afaceri asociați cu partide politice. În perioada decembrie 2022 – noiembrie 2024, Comisia pentru Situații Excepționale a suspendat licența de emisie în total a 12 posturi de televiziune pe motiv de bănuieli de dezinformare, amenințări la securitatea națională și presupusul control a acestor posturi de persoanele fizice și juridice aflate pe lista de sancțiuni internaționale. Serviciul de Informații și Securitate a dispus blocarea accesului la 73 de website-uri în baza acelorași teme. Deși starea de situație excepțională în țară a fost terminată în decembrie 2023, licențele de emisie a posturilor de televiziune *de facto* au rămas suspendate. În conformitate cu principiile dreptului internațional pentru drepturile omului, aceste interdicții nu par să constituie măsuri de restricționare proporțională a libertății de exprimare. În perioada electorală, Consiliul Audiovizualului a monitorizat și a implementat prevederi complexe pentru acoperirea imparțială a campaniei în mass media, dar măsurile au fost implementate mai târziu în procesul electoral. Numeroase dezbateri au contribuit la informarea alegătorilor. Cele șase posturi de televiziune monitorizate de MOA BIDD0 nu au dat dovadă de acoperire în știri a unui număr egal de concurenți electorali, precum este stipulat, și au demonstrat parțialitate exprimate în tonalitate, atât pozitivă cât și negativă, față de diferiți concurenți.

Termenele limită pentru depunerea și soluționarea reclamațiilor și contestațiilor legate de procesul electoral este un termen accelerat de trei zile, în conformitate cu bunele practici internaționale. Ținând cont de recomandările precedente ale BIDD0 din noul Cod electoral sunt eliminate incoerențe și prevederi contradictorii cu referință la organele competente pentru soluționarea disputelor electorale. Cu toate acestea, majoritatea interlocutorilor MOA BIDD0 au constatat că nivelul de încredere în sistemul judiciar rămâne să fie scăzut în pofida unor îmbunătățiri recente. Din cauza suprapunerii perioadei de campanie cu procesul continuu de contestații și recursuri privind înregistrarea candidaților, cadrul legal nu prevede o cale de atac eficientă care ar asigura condiții de concurență echitabilă, ceea

este în contradicție cu standardele internaționale. Hotărârea CEC de a anula înregistrarea tuturor candidaților din partea partidului Șansă a fost contestată la Curtea de Apel Chișinău în data de 4 noiembrie, însă de ziua alegerilor, acest caz era încă pe rol, iar hotărârea instanței a fost anunțată doar pe 12 decembrie, prin care Curtea a anulat dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale pe motiv de depășire a competențelor.

Observatorii naționali și internaționali au dreptul să monitorizeze procesul electoral în întregime. În prezent Codul electoral stipulează că instituțiile media care doresc să monitorizeze alegerile trebuie să fie acreditate de către CEC. CEC a acreditat 1,092 de observatori naționali și 401 de observatori internaționali. CEC a refuzat să acrediteze șapte observatori potențiali din partea BIDDО care au fost nominalizați de Federația Rusă.

Ziua alegerilor a decurs în general calm, procesul de votare s-a desfășurat ordonat și a fost evaluat pozitiv de observatorii MOA BIDDО. Procedurile au fost în general respectate, cei prezenți au monitorizat fără restricții procedurile și nu au fost remarcate cazuri de neregularități semnificative. Secretul votului nu a fost asigurat mereu. Reprezentanții partidelor politice și, în măsură mai mică, observatorii naționali au fost prezenți, contribuind la transparență. Procesul de numărare a fost evaluat mai puțin pozitiv, îndeosebi din motiv că unele etape procedurale au fost uneori omise. Procesul de totalizare a fost evaluat ca fiind în mare parte bine organizat și desfășurat profesionist, dar, în cazuri izolate, haotic și neordonat. CEC-ul a început să publice rezultatele preliminare în scurt timp după închiderea secțiilor de votare, contribuind la transparența procesului, însă copiile scanate ale proceselor verbale cu rezultate din toate secțiile de votare au fost publicate doar în data de 14 noiembrie.

După ziua alegerilor, 95 de cereri de renumărare a voturilor au fost depuse la CEC, care a admis 18 într-o sesiune plenară deschisă, în timp ce restul 77 de cereri au fost respinse drept neîntemeiate printr-o singură hotărâre uniformă luată într-o sesiune închisă, contrar principiului transparenței. Partidul Șansă a depus 44 de contestații, *inter alia*, împotriva rezultatelor constatate. CEC-ul a anunțat data scrutinului repetat pentru 19 noiembrie în timp ce contestațiile încă erau pe rol în toate Curțile de Apel și la Curtea Supremă, inclusiv unele pentru care a avut loc al doilea tur de scrutin. Acest fapt a compromis dreptul la o cale de atac eficientă pentru reclamanți, contrar angajamentelor și standardelor internaționale.

Acest raport oferă recomandări menite să susțină eforturile de a conforma alegerile în Republica Moldova cu angajamentele OSCE și prevederile altor standarde și obligații internaționale pentru alegeri democratice. Recomandările prioritare se referă la necesitatea de a introduce un mecanism de control parlamentar eficient în cazul în care alegerile sunt organizate în perioada stării de urgență, la îmbunătățirea continuă a nivelului de transparență în administrarea alegerilor de nivel mai jos, la aplicarea garantată a principiilor de legalitate și proporționalitate în caz de anulare a înregistrării unor candidați, la îmbunătățirea implementării procedurilor de supraveghere a finanțării campaniei electorale, la asigurarea respectului total a libertății de exprimare și garantarea unei căi de atac eficiente. BIDDО își exprimă pregătirea și voința de a oferi asistență autorităților pentru abordarea recomandărilor din rapoartele precedente și raportul dat.

II. INTRODUCEREA ȘI MULȚUMIRI

Dând curs invitației din partea autorităților din Republica Moldova, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDО) a desfășurat o misiune de observare a alegerilor (MOA) în data de 28 septembrie. MOA, în frunte cu Dna Corien Jonker, a constat dintr-o echipă de bază formată din 14 membri, cu sediul la Chișinău, și 28 de observatori pe termen lung repartizați în întreaga țară din 6 octombrie. MOA BIDDО a rămas în Republica Moldova până la 15 noiembrie pentru a urmări evoluțiile post-electorale.

Pentru ziua alegerilor MOA BIDDО a unit eforturile cu delegațiile din Congresul Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European (Congres) și Parlamentul European (PE) pentru a forma Misiunea Internațională de observare a alegerilor (MIOA). În fruntea delegației din Congres a fost Dna Gunn-Marit Helgesen, iar Dl José Ramón Bauzá Díaz a fost șeful delegației Parlamentului European.

În ziua alegerilor 295 de observatori din 36 țări au fost repartizați în localități, din care 28 observatori pe termen lung și 191 observatori pe termen scurt au fost delegați de către BIDDО, și 19 membri ai delegației Congresului și 12 membri ai delegației PE. În total 43.5% din observatori erau femei. Procedurile de deschidere au fost observate la 106 de secții de votare, votarea la 950 secții de votare, numărarea în 96 secții de votare, iar totalizarea la 89 CEDC.

MOA BIDDО a evaluat conformitatea procesului electoral cu angajamentele OSCE și alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice, precum și cu legislația națională. Acest raport final urmează după Declarația privind constatările și concluziile preliminare prezentată într-o conferință de presă în data de 6 noiembrie la Chișinău.²

BIDDО exprimă mulțumiri autorităților din Republica Moldova pentru invitația de a observa alegerile, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și Comisiei Electorale Centrale (CEC) pentru asistență oferită și pentru cooperare. De asemenea, BIDDО își exprimă aprecierea față de reprezentanții altor instituții de stat, partidelor politice, societății civile, mass-media și față de reprezentanții comunității internaționale pentru opiniile împărtășite.

III. CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC

În alegerile locale din 2019 Partidul Democratic din Moldova a câștigat majoritatea mandatelor în primării și consilii locale, urmat de Partidul Socialiștilor al Republicii Moldova, blocul electoral compus din Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) și Platforma Partidului Demnitate și Adevăr (PPDA) și de Partidul Liberal Democratic din Moldova (PLDM). În alegerile parlamentare anticipate din 2021, PAS a câștigat majoritatea parlamentară, obținând 63 din 101 de mandate, ceea ce i-a permis să constituie guvernul și să consolideze poziția partidului în politica Republicii Moldova înainte de alegerile locale generale.³ În data de 4 iulie, în conformitate cu legea, CEC-ul a stabilit data alegerilor locale generale pentru 5 noiembrie 2023.

În noiembrie 2022, Guvernul a solicitat Curții Constituționale să verifice constituționalitatea partidului politic Șor, invocând condamnările penale ale liderului și ale altor membri de partid, dar și abaterile repetate sancționate de Comisia Electorală Centrală (CEC) și în instanțe în legătură cu cumpărarea de voturi și alte abuzuri de finanțare a campaniei electorale. În iunie 2023, Curtea Constituțională a declarat partidul drept neconstituțional, a dispus dizolvarea acestuia și a stipulat că cei cinci deputați din fostul partid Șor, 588 consilieri aleși și 43 de primari să-și continue activitatea cu statut independent, dar fără să li se permită alăturarea la alte fracțiuni.

În ultimii doi ani, Guvernul s-a angajat într-o reformă ambițioasă în domeniul combaterii corupției, electoral și justiție. La rândul ei opoziția a criticat în mod continuu partidul de guvernare de exercitarea

² A se vedea rapoartele precedente BIDDО [privind alegerile din Republica Moldova](#).

³ Opoziția electorală reprezentată de Blocul Comuniștilor și Socialiștilor (BCS) și partidul Șor a obținut 32 și 6 mandate, corespunzător. Între timp, cinci deputați au ieșit din BCS; din ei trei s-au alăturat Partidului Renaștere, ceilalți doi au trecut în proaspăt formată Mișcarea Respect Moldova și Mișcarea Alternativa Națională (MAN). Un mandat de deputat rămâne vacant după ce dlui Ilan Șor i-a fost retras mandatul în rezultatul condamnării sale *in absentia* la 15 ani de închisoare pentru fraudă bancară și spălare de bani.

puterii în mod unilateral și nedemocratic, deseori invocând dominația PAS de a numi în calitate de funcționari în instituțiile de stat în conformitate cu linia partidului. În data de 23 iunie 2022 Consiliul European a oferit Republicii Moldova statutul de țară-candidată la aderarea la Uniunea Europeană.

Aceste alegeri s-au desfășurat în contextul stării de urgență declarate de Parlament în data de 24 februarie 2022 ca reacție la amenințările la securitatea națională legate de războiul din Ucraina.⁴ În urma extinderilor repetate a stării de urgență, în data de 21 septembrie 2023 în perioada campaniei electorale starea de urgență a fost prelungită pentru o perioadă adițională de 60 de zile.⁵ Contrar obligațiilor internaționale, autoritățile Republicii Moldova nu au notificat Secretarul General ONU despre introducerea stării de urgență.⁶ Potrivit mai multor interlocutori ai MOA BIDDО extinderile repetate ale stării de urgență provoacă îngrijorări față de democrație, inclusiv libertățile de exprimare, opinie și asociere (vezi *Cadrul juridic și sistemul electoral*). Ultima dată starea de urgență a fost extinsă pentru o perioadă adițională de treizeci de zile în data de 24 noiembrie.

Alegerile locale generale au avut loc în contextul tensiunilor permanente dintre partidul de guvernare și opoziție legate de direcția geopolitică a țării. Interdicția pentru membrii din fostul partid politic Șor de a participa la alegeri și de investigațiile desfășurate privind utilizarea fondurilor din surse ilegale pentru cumpărarea voturilor de către partidele politice asociate cu Ilan Șor, partidul Șansa și partidul Renașterea, au fost principalele subiecte de discuție în spațiul public.⁷ De asemenea, aceste alegeri au fost privite ca și o oportunitate pentru partidul de guvernare să-și reafirme mandatul și să instaureze o prezență politică puternică la nivelul local înainte de alegerile prezidențiale din 2024 și alegerile parlamentare din 2025.

Numărul femeilor alese a crescut în ultimii ani, dar per general femeile sunt în continuare reprezentate insuficient în viața politică. Președintele țării este o femeie, iar 6 din 17 (35%) portofolii ministeriale dețin femeile. Femeile au 39 de mandate de deputat (38%). În administrația locală care și-a încetat activitatea, 207 funcții de primar (23%), 300 funcții de consilier în raioane și municipii (27%) și 3,823 de consilieri în orașe, comune și sate (37%) au fost ocupate de femei. Minoritățile naționale sunt, în general, reprezentate bine prin mandatele obținute în acele comunități, în care este o concentrație a etniei respective.

⁴ În contextul stării de urgență, Comisia pentru Situații Excepționale constituită din membrii Guvernului și agențiilor de stat, are competențe largi. Până acum, Comisia a emis 92 de dispoziții obligatorii cu efect imediat, inclusiv dispoziția de anulare a înregistrării partidului politic Șansă în ajunul alegerilor (vezi capitolul *Înregistrarea candidaților*).

⁵ În data de 25 februarie 2022 Republica Moldova, în conformitate cu Articolul 15 al Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO) a notificat [Consiliul European](#) despre derogare de la unele prevederi CEDO, făcând referință la măsurile din domeniul energetic și mass media, dar și despre introducerea regulilor speciale de utilizare a telecomunicațiilor în legătură cu Articolul 10 (privind libertatea de exprimare). A se vedea Articolul 4.1 [al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice](#) (PIDCP) din 1966, care stipulează că „în cazul în care un pericol public excepțional amenință existența națiunii și este proclamat printr-un act oficial, statele părți la prezentul pact pot, în limita strictă a cerințelor situației, să ia măsuri derogatorii de la obligațiile prevăzute în prezentul pact în măsura strict necesară de exigențele acestei situații”.

⁶ Articolul 4.3 al [PIDCP](#) stipulează că statele părți la acest Pact „vor informa imediat alte state părți la prezentul Pact, prin intermediul Secretarului General ONU, despre motivele care au provocat această derogare.” A se vedea, de asemenea, [Comentariul General 29 la Articolul 4](#) PIDCP.

⁷ Partidul politic Șansa a fost format în iulie 2023 în baza partidului politic *Ai Noștri*, care a făcut parte din blocul electoral Șansă, Obligații, Realizări – Ș.O.R., împreună cu Forța de Alternativă și Salvare a Moldovei (FASM) format de DI Șor înainte de alegeri în data de 26 iunie 2023.

IV. CADRUL LEGAL ȘI SISTEMUL ELECTORAL

Cadrul legal electoral oferă o bază adecvată pentru desfășurarea unor alegeri democratice. Alegerile sunt reglementate în primul rând de prevederile Constituției din 1994 și a noului Cod electoral adoptat în 2022, completate de prevederile altor legi relevante și de un pachet de regulamente CEC.⁸ Republica Moldova este stat parte la principalele instrumente internaționale și regionale ce reglementează desfășurarea alegerilor democratice.⁹

În conformitate cu buna practică electorală, Codul electoral a fost adoptat în urma unui proces complex de consultații, desfășurat de CEC cu implicarea actorilor electorali și organizațiilor societății civile, însă fără participarea opoziției parlamentare.¹⁰ Aceste alegeri au constituit o oportunitate de a testa aplicabilitatea Codului electoral înainte de alegerile prezidențiale din 2024 și cele parlamentare în 2025. Majoritatea interlocutorilor MOA BIDDО, cu excepția observată a unor reprezentanți ai partidelor de opoziție, în general s-au exprimat pozitiv despre modificările făcute în cadrul legal.¹¹

În Codul nou sunt implementate parțial sau în întregime mai multe recomandări precedente propuse de BIDDО, inclusiv cele legate de întărirea regulilor de finanțare a campaniei electorale și de control a finanțării, posibilitatea pentru alegători să-și pună semnătura în susținerea mai multor candidați, revizuirea mecanismului de numire a membrilor CEC pentru sporirea imparțialității acestei instituții, dar și cele legate de combaterea utilizării abuzive a resurselor de stat și cumpărării voturilor.¹² Unele recomandări BIDDО încă nu au fost abordate, precum cele legate de împiedicarea funcționarilor aleși, care nu sunt candidați, să facă campanie electorală în timp ce sunt în serviciu, relaxarea unor rigori excesive de raportare financiară și restabilirea dreptului de vot pentru persoanele cu dizabilități psihosociale și intelectuale.

În data de 31 iulie Codul electoral a fost modificat prin introducerea unei interdicții de a participa la alegeri pe termen de cinci ani pentru membrii executivi și demnitarii aleși din cadrul unui partid declarat neconstituțional.¹³ Potrivit autorităților scopul a fost să implementeze hotărârea Curții Constituționale prin care Partidul Șor a fost declarat neconstituțional și să aplice un mecanism de prevenire.¹⁴ Totuși, în data de 3 octombrie 2023, Curtea Constituțională a declarat această prevedere drept neconstituțională,

⁸ Printre alte legi relevante sunt Legea cu privire la partide politice din 2007, Legea cu privire la adunări din 2008, Codul serviciilor media audiovizuale din 2018, Legea cu privire la publicitate din 2023, capitole relevante din Codul penal și Codul contravențional, și Codul administrativ din 2018.

⁹ Printre care [Pactul internațional pentru drepturile civile și politice din 1966 \(PIDCP\)](#), [Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor din 1979](#), [Convenția ONU împotriva corupției din 2003](#), [Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 2006](#) și [Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale din 1950](#). Republica Moldova este stat membru al Comisiei Europene pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția) și parte la [Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale din 1995](#).

¹⁰ Vezi [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDО din octombrie 2022 cu privire la proiectul Codului electoral.

¹¹ mai multe partide de opoziție s-au opus modului în care noul Cod a fost aprobat și ulterior modificat sub controlul total al PAS, dar și adoptării întârziate a unor regulamente CEC.

¹² Printre alte modificări, lista funcționarilor publici care trebuie să suspendeze serviciul și exercitarea atribuțiilor de funcționar public pe parcursul campaniei electorale în calitate de candidat a fost extinsă și include demnitari înalți, șefi-adjuncți din cadrul autorităților publice centrale și persoanele în funcția de secretar al consiliului local. Însă legea nu solicită ca fiecare caz de utilizare abuzivă a funcției publice să fie abordat de către autoritățile relevante în mod eficient și rapid. Legea interzice transportarea alegătorilor în ziua scrutinului ca încercare de a preveni cumpărarea voturilor.

¹³ În plus, Legea cu privire la partide politice a fost modificată pentru a interzice utilizarea simbolurilor asemănătoare cu cele ale partidului interzis, iar cazuri de corupție electorală și politică au fost introduse drept infracțiuni în Codul Penal.

¹⁴ Vezi [hotărârea Curții Constituționale nr. 10 din 19 iunie 2023](#) prin care partidul politic Șor este declarat neconstituțional.

constatând că interdicția este de natură colectivă, nu ia în considerare circumstanțele individuale și nu oferă căi de atac eficiente și de garanții în fața unor decizii arbitrare.¹⁵

În data de 4 octombrie Parlamentul a modificat Codul electoral într-o singură ședință, fără consultații publice și boicotată de opoziție.¹⁶ Modificările au avut ca scop să abordeze prevederile neconstituționale precedente, îngustând limitarea dreptului de participare la alegeri la patru categorii de persoane și oferindu-le dreptul de atac la Curtea de Apel Chișinău.¹⁷ Este incert, dacă aceste măsuri au contribuit la atingerea scopului propus, având în vedere că modificările mai general au făcut referință la anumite grupuri sau categorii și nu au fost individualizate. Aceste măsuri nu respectă principiul proporționalității și nu există nici o prevedere pentru limitarea treptată a interdicției de a participa la alegeri, în special în cazul persoanelor care sunt bănuite de anumite infracțiuni electorale, dar nu sunt nici urmărite penal, nici condamnate.¹⁸ În pofida sentimentului de urgență din cauza lansării perioadei electorale, lipsa unor consultații publice a provocat îngrijorări, deoarece fără ele nu a fost un proces semnificativ, transparent și incluziv.¹⁹ O solicitare în sensul verificării constituționalității acestor prevederi a fost depusă la Curtea Constituțională în data de 16 octombrie, iar revizuirea acestora de către Curtea Constituțională a fost programată pentru martie 2024.²⁰

Temeiurile legale pentru limitări ce rezultă din comportament neadecvat ar trebui să fie revizuite pentru a asigura o abordare individualizată și în conformitate cu standardele internaționale pentru drepturi electorale.

Prin hotărârea Parlamentului din 24 februarie 2022 cu privire la starea de urgență Comisiei pentru Situației Excepționale (CSE) i-a fost acordată autoritatea să restricționeze adunările, să reglementeze utilizarea telecomunicațiilor și să combată dezinformarea, știri false și discursuri care instigă la ură. CSE a emis mai multe dispoziții care au influențat în mod negativ exercitarea dreptului de a participa

¹⁵ Această hotărâre a fost în mare parte în conformitate cu prevederile [Avizului comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDО din octombrie 2023, prin care se recomandă ca limitarea dreptului de a participa în alegeri să fie acompaniată de criterii adecvate, o evaluare individuală eficientă, garanții procedurale și căi de atac legale. În aviz la fel se recomandă limitarea „restricțiilor asupra dreptului de a candida doar acelor membri și/sau demnitari aleși ai partidului, activitățile cărora au prezentat o amenințare la Constituție și integritatea statului democratic, prin acțiunile și exprimările lor, și/sau prin urmărirea activă a scopurilor (ilegale) ale unor partide neconstituționale.”

¹⁶ În aceeași zi a fost solicitată opinia CEC-ului și a Centrului Național Anticorupție (CNA). CEC-ul nu a emis nici o opinie, deoarece majoritatea membrilor săi nu au votat „pentru” proiectul de lege. CNA nu a oferit nici o expertiză din cauza preavizului.

¹⁷ Modificările prevăd restricții asupra dreptului de a participa în alegeri care se aplică față de toate persoanele bănuite, învinuite, inculpate sau condamnate de săvârșirea infracțiunilor care au reprezentat argumente pentru declararea unui partid neconstituțional, persoanele cărora li s-a interzis să participe la alegeri din cauza încălcărilor precedente a legislației în domeniul electoral, indiferent de gravitatea acelor încălcări, persoanele care au realizat nemijlocit alte acțiuni care au constitui temei pentru declararea unui partid neconstituțional.

¹⁸ A se vedea Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) din 4 octombrie 2022 în cazul [Kara-Murza v. Federația Rusă](#) în care Curtea „subliniază necesitatea de a „individualiza” restricțiile asupra exercitării drepturilor electorale și de a lua în considerare comportamentul actual al persoanelor și nu o amenințare percepută reprezentată de un grup de persoane” (para. 48-50). A se vedea, de asemenea, paragraful 38 din [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDО din octombrie 2023, care stipulează că „orice restricții asupra dreptului de a participa în alegeri trebuie să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim, să fie justificate în baza unor criterii obiective, rezonabile și nediscriminatorii, să fie proporționale, cu suficiente garanții procedurale oferite persoanei pentru a se proteja împotriva arbitrarului. Orice restricții asupra drepturilor electorale trebuie să fie individualizate și să fie evaluate în raport cu contextul politic și istoric al țării în cauză.”

¹⁹ În paragraful 5.8 din [Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990](#) este stipulat că „legislație trebuie să fie adoptată la sfârșitul unei proceduri publice...”.

²⁰ Solicitarea a fost depusă de cinci deputați ai fostului Partid Șor, care, de asemenea, au cerut să fie suspendat efectul acestor prevederi până la decizia Curții. Solicitarea pentru suspendare a fost respinsă.

în alegeri și libertății de exprimare.²¹ În data de 4 octombrie, înainte de a fi votate în Parlament modificările la Codul electoral, CSE a emis dispoziția prin care a interzis mai multor categorii de persoane să participe în alegeri, similar cu modificările pe care Parlamentul le-a dezbătut în aceeași zi. Prin această dispoziție, Comisia în fond a asigurat aplicarea imediată a interdicțiilor înainte ca legea relevantă să fie promulgată. O altă dispoziție a fost emisă în data de 3 noiembrie, cu două zile înainte de ziua alegerilor, prin care a fost impusă anularea directă a înregistrării tuturor candidaților din partea partidului Șansă pe motiv de amenințare la adresa securității naționale, lăsând foarte puțin timp pentru exercitare unei căi de atac în cazul unor contestații.²²

Posibilitatea pentru CSE de a lua și de a implementa hotărâri în lipsa unui mecanism de control legislativ corespunzător nu asigura respectarea principiului de control și echilibru, și poate fi în contradicție cu cerințele legate de legalitate, legitimitate, necesitate și proporționalitate, stipulate în obligații și standarde internaționale.²³

În conformitate cu jurisprudența Curții Constituționale, ar trebui de introdus un mecanism eficient de control parlamentar asupra dispozițiilor Comisiei pentru Situații Excepționale atunci când alegerile sunt desfășurate în contextul stării de urgență.

Alegerile locale s-au desfășurat pentru alegerea a 898 de primari și 11,058 de consilieri în sate (sau comune), orașe și municipii, inclusiv în orașele Chișinău și Bălți, și consilierilor în 35 de circumscripții electorale. Consilierii sunt aleși în baza unui sistem proporțional din listele candidaților ori în calitate de candidați independenți, iar primarii sunt aleși în baza unui sistem majoritar. Dacă nici un candidat la funcția de primar nu obține majoritatea absolută din totalul voturilor valide, în termen de două săptămâni este organizat al doilea tur de scrutin între primii doi candidați. Pentru validarea alegerilor în primul tur prezența la vot trebuie să constituie cel puțin 25% din electorat, iar pentru al doilea tur Codul electoral prevede o marjă de 20% de prezență la vot.²⁴

V. ADMINISTRAREA ALEGERILOR

Alegerile locale au fost administrate de o structură electorală cu patru nivele, constând din CEC, 35 consilii electorale de circumscripție (CEdC) de nivelul II, 896 CEdC de nivelul I și 1,958 de birouri

²¹ Dispozițiile Comisiei nu sunt supuse verificării constituționalității, doar unui control normativ în conformitate cu procedura de contencios administrativ. În martie 2020 Parlamentul a acordat prin lege împuterniciri semnificative CSE pe perioada stării de urgență. Totuși, în iunie 2020 prin [hotărârea sa](#) Curtea Constituțională a adus claritate precum că autoritățile care controlează regimul stării de urgență trebuie doar să exercite sarcini și acțiuni necesare pentru a atinge scopurile pentru care starea de urgență a fost declarată de la bun început, și că aceste împuterniciri nu trebuie să depășească competențele puterii executive, iar Parlamentul nu trebuie să exercite supravegherea efectivă a acestor măsuri. Deși Curtea a solicitat Parlamentului să aducă legislația în conformitate cu prevederile hotărârii sale, modificările legislative respective încă urmează să fie adoptate. A se vedea [Raportul Comisiei de la Venetia](#) care prevede că „decretele de urgență prin care executivul a folosit puterile legislative care în condiții normale aparțin legiuitorului parlamentar, ar trebui să fie imediat înaintate Parlamentului, care trebuie să le poată abroga.”

²² Partidul Șansă a depus o contestație la Curtea de Apel Chișinău împotriva dispoziției Comisiei din 3 noiembrie, care a luat hotărârea de a respinge cererea depusă doar în data de 30 noiembrie.

²³ A se vedea prevederile în [Raportul Comisiei de la Venetia](#) din mai 2020 cu privire la stările de urgență, care stipulează (para. 80) că „controlul legislativ asupra actelor și acțiunilor realizate de autoritățile în regim de urgență, și procedurile speciale asupra unui asemenea control sunt importante pentru realizarea statului de drept și a democrației.” A se vedea, la fel, [Lista criteriilor Statului de drept](#) a Comisiei de la Venetia (para.5.1), „Limitare strictă a duratei, circumstanțelor și scării unor asemenea puteri este astfel esențială. Securitatea statului și publică pot fi asigurate în mod eficient doar într-o democrație care respectă în totalitate principiile statutului de drept.” În data de 31 octombrie, Prim-ministrul, care exercita și funcția de președintele CSE, a informat MOA BIDDО că Guvernul pregătește un proiect de lege care va asigura control legislativ asupra Comisiei.

²⁴ În opt circumscripții de nivelul I, alegerile pentru funcția de primar au fost repetate, deoarece cerința unei prezențe la vot în valoare de 25% nu a fost întrunită. În cazul unor alegeri repetate nu există cerințe față de prezență la vot.

electorale ale secțiilor de votare (BESV).²⁵ CEC-ul este un organ permanent numit în 2021. Un membru CEC este nominalizat de Președinte și încă opt de fracțiunile parlamentare în mod proporțional reprezentării acestora. În baza componenței actuale în Parlament, majoritatea membrilor CEC sunt nominalizați de partidul de guvernare, ceea ce creează un dezechilibru și compromite imparțialitatea instituțională a CEC-ului. Noul mecanism de numiri menit să sporească independența și imparțialitatea instituției în conformitate cu recomandările precedente ale BIDDО va fi aplicat începând cu 2026, însă eficacitatea acestuia va depinde de capacitatea instituțiilor care nominalizează membrii CEC să acționeze independent de interesele politice ale partidului de guvernare.²⁶ Femeile au fost bine reprezentate în organele electorale de toate nivelele.²⁷

Pentru aceste alegeri doar opt din nouă membri ai CEC-ului au fost numiți, toți activând în bază permanentă. Din iulie, Parlamentul amâna nominalizarea unui membru CEC de înlocuire din partea opoziției fără o argumentare adecvată și în ciuda procesului electoral în desfășurare, ceea ce a provocat îngrijorări legate de motivare politică a deciziilor privind componența CEC.²⁸ Al nouălea membru CEC a fost numit într-un final de către Parlament deja după alegeri, în data de 30 noiembrie.

Autoritățile ar trebui să aplice toate măsurile necesare pentru a asigura independența Comisiei Electorale Centrale (CEC). Acestea pot include o revizuire a componenței actuale a CEC-ului înainte de alegerile prezidențiale și parlamentare cu scopul de a evita posibilitatea dominației unui singur partid politic.

În general, CEC-ul a respectat toate termenele limită legale cu excepția adoptării tergiversate a mai multor regulamente noi, care urmau să fie adoptate cu scop de armonizare a regulamentelor cu prevederile noului Cod electoral.²⁹ CEC a activat într-o manieră deschisă și s-a bucurat de încrederea majorității interlocutorilor MOA BIDDО. Ședințele CEC au decurs într-o manieră profesionistă și colegială, majoritatea hotărârilor au fost motivate în mod adecvat și adoptate prin consens. Totuși, CEC nu a reușit să ia hotărâri cu privire la câteva chestiuni litigioase.³⁰ Ședințele au fost deschise pentru observatori și mass media, și transmise online. Agendele ședințelor și deciziile au fost publicate, în mare parte în timp util, consolidând transparența instituțională.

CEC are responsabilități largi și importante de administrare a alegerilor locale, ce includ gestionarea comisiilor de nivel inferior, supravegherea campaniei electorale și controlul finanțării campaniei, instruirea pentru organele electorale și certificarea funcționarilor noi în domeniul electoral. Totuși, CEC-ul a suferit din cauza insuficienței de cadre în departamentele principale, inclusiv în unitatea IT și de supraveghere a finanțării campaniei și a partidelor politice. CEC-ul a informat MOA BIDDО despre

²⁵ CEEdC de nivelul II și CEEdCs de nivelul I corespund unui sistem de divizare teritorial-administrativă în două nivele. Conform prevederilor noi în Codul electoral, în aceste alegeri Comisia Electorală Centrală a UTA Găgăuzia și-a asumat atribuțiile CEEdC.

²⁶ Potrivit formulei noi, componența CEC va fi constituită din șapte membri nominalizați câte unul de Președinte, Ministerul Afacerilor Interne, Consiliul Superior al Magistraturii, societatea civilă și opoziția parlamentară, și doi rămași vor fi desemnați de partidul de guvernare.

²⁷ Cinci membri CEC sunt femei inclusiv în funcția de președinte. Femeile constituie 71.6% din totalul de membrii CEEdC de nivelul II, 63% sunt în funcții de președinte, 90% din totalul de membrii CEEdC de nivelul I și 88% din totalul de membri BESV.

²⁸ Comisia parlamentară „Comisia juridică, numiri și imunități” a informat MOA BIDDО că criteriile de profesionalism au fost solicitate de majoritate ca o condiție de aprobare a oricăror nominalizări de membri CEC. Mai multe întârzieri au fost cauzate de verificările prelungite de către Serviciul de Informații și Securitate.

²⁹ Majoritatea regulamentelor au fost adoptate după termenul limită de 1 iulie, prevăzut în Codul electoral.

³⁰ Pe 4 și 12 octombrie CEC nu a putut să adopte hotărâri din cauza unui votului împărțit legat de Avizul său cu privire la modificarea Codului electoral din 4 octombrie și la două contestații împotriva PAS pe subiectul încălcării regulamentelor privind campania electorală. În plus, în data de 30 octombrie și 3 noiembrie, în timpul verificării anulării înregistrării candidaților din partea partidului Șor, un membru nominalizat de opoziție nu a participat la vot.

dificultăți în identificarea candidaților potriviți pentru funcțiile de președinți CEEdC.³¹ Aceste dificultăți au afectat negativ performanța CEC-ului în unele domenii, inclusiv cel de supraveghere a finanțării campaniei electorale (a se vedea capitolul *Finanțarea campaniei electorale*).

Toate CEEdC și BESC au fost constituite în termen util, cu suport suficient din partea autorităților. În perioada electorală, au fost făcute câteva schimbări în componența unor CEEdC de nivelul II prin adăugarea membrilor în aproape toate CEEdC și înlocuirea lor în optsprezece CEEdC, în majoritatea cazurilor din motiv de relație de rudenie cu un oarecare candidat, ceea ce interzis prin lege. Totuși, înlocuirea nu poate fi aplicată ca măsură în cazul președinților CEEdC de nivelul II, care au statut de funcționar public permanent. Potrivit CEC, în contextul acestor alegeri au fost trei cazuri în care un candidat a fost în relație apropiată cu un președinte CEEdC de nivelul II. CEC declară că acest președinte nu a participat în votare, când hotărârile erau legate de candidatul în cauză.

Registrul funcționarilor electorali întreținut de CEC include circa 44,000 de persoane care în trecut au activat într-un organ electoral. Pentru a activa în componența unui organ electoral, persoana fie trebuie să fie inclusă în registrul funcționarilor, fie să susțină cu succes un test online și un interviu pentru a primi un certificat CEC. Totuși, CEC a informat reprezentanții MOA BIDDО despre provocările întâmpinate de membrii precedenți ai CEEdC și BESC în procesul de certificare din cauza abilităților limitate de utilizare a calculatorului pentru susținerea unui test.

Unii membrii CEEdC-urilor și-au dat demisia în perioada de pregătire, pe motiv de volum de lucru responsabilități exagerate. Unele partide politice au adus la cunoștința MOA BIDDО provocările de a identifica persoanele potrivite pentru funcția de membru BESC în localitățile mici, deoarece cele mai calificate persoane au fost afiliate sau membri ai unui partid politic sau înscrise în cursa electorală. Potrivit unor interlocutori MOA BIDDО, cerința privind certificare nu a putut fi întrunită în unele cazuri, îndeosebi în cazul nominațiilor partidelor politice.

Pentru a spori șansele persoanelor calificate de a activa ca membrii organelor electorale de nivel inferior, ar putea fi luate în considerare măsuri suplimentare pentru recrutare, printre care și compensații mai mari pentru munca în ziua alegerilor, stimulente pentru certificare și recertificare, incluse în registrul oficialilor electorali.

În general CEEdC de ambele nivele au activat profesionist, bine organizat și eficient, însă din motive asemănătoare celor ale CEC-ului acestea nu au putut să supravegheze finanțarea campaniei electorale (a se vedea capitolul *Finanțarea campaniei electorale*). În pofida faptului că ședințele la care au asistat reprezentanții MOA BIDDО au fost desfășurate în mod transparent și colegiul, doar unele hotărâri ale CEEdC au fost publicate pe website-urile administrației publice locale sau pe website-ul CEC-ului.³²

Pentru transparență mai mare a procesului de administrare electorală, publicarea tuturor deciziilor emise de Consiliile electorale de circumscripție, inclusiv în privința reclamațiilor, în timp util și online, ar trebui să fie stipulată prin lege.

³¹ Președinții CEEdC de nivelul II, numiți de CEC, au în prezent statut de funcționari publici permanenți, iar membrii CEEdC numiți de consiliile locale și partidele politice sunt temporari. Numirea președinților a coincis cu pregătirile pentru aceste alegeri și pentru CEC a fost greu să găsească candidați calificați.

³² În conformitate cu regulamentul CEC hotărârile CEEdC urmează să fie comunicate publicului, organelor electorale de nivel superior și inferior, instituțiilor administrației publice, întreprinderilor, organizațiilor, concurenților electorali, și persoanelor interesate în cel mai scurt timp, dar nu mai târziu de 24 de ore după adoptarea hotărârii, prin publicarea acestora în sediile CEEdC și prin alte surse de informare.

CEC împreună cu Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) au organizat programe de instruire extinse în două etape, online și în persoană, pentru membrii CEdC-urilor și BESV.³³ Sesiunile de instruire la care au prezenți reprezentanții MOA BIDD0 au fost eficiente, informative și bine organizate.³⁴ Totuși, sesiunile de instruire nu sunt obligatorii prin lege, iar la nivelul BESV la acestea au participat doar președintele, secretarul și cei fără experiență precedentă. Lipsa de experiență și instruire a fost, pe alocuri, evidentă în ziua alegerilor, îndeosebi în timpul procesului de numărare și totalizare a voturilor (a se vedea capitolul *Ziua alegerilor*).

CICDE a organizat o campanie comprehensivă de informare a alegătorilor, efectuată prin podcast-uri, spoturi video și pe rețelele sociale, mai mult în limbile română și rusă, dar și în găgăuză, ucraineană, bulgară și limba romă, cu subtitrări și interpretare în limbajul semnelor.³⁵ Totuși, nu au fost observate activități de educare a alegătorilor la nivel local nici de către CEdC, nici de organizațiile societății civile și nici de mass media locală.

Doar 28% din secțiile de votare sunt accesibile pentru persoanele cu dizabilități fizice.³⁶ Pentru a spori accesibilitatea secțiilor de votare, CEC a aprovizionat toate secțiile cu cabine de vot mai largi și mai joase, lentile și buletine de vot tactile pentru persoanele care necesită ajutor vizual; unele secții de votare au fost aprovizionate cu afișe ce conțineau un cod QR scanabil care făcea legătura cu un ghid în limbajul semnelor și un ghid audio, ambele pregătite de CEC.

VI. ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR

Cetățenii care au împlinit 18 ani până la ziua alegerilor sunt eligibili să voteze, excepția fiind aplicată celor care sunt expres privați de acest drept printr-o hotărâre judecătorească pe motiv de dizabilitate intelectuală sau psihosocială. Privarea de dreptul la vot pe motiv de orice dizabilitate este incompatibilă cu obligațiile și standardele internaționale.³⁷

În conformitate cu obligațiile internaționale, toate restricțiile asupra drepturilor electorale pe motiv de dizabilitate intelectuală sau psihosocială trebuie să fie anulate.

Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA) este întreținut și actualizat de CEC în baza datelor extrase din Registrul de Stat al Populației întreținut de Agenția Servicii Publice (ASP). Din data de 2 noiembrie, în RSA au fost înscrși 3,302,681 de alegători, din care 2,761,158 (83.6%) cu viza de reședință sau domiciliu în Moldova. Alegătorii fără reședință înregistrată, inclusiv cei care locuiesc în străinătate, și alegătorii care locuiesc pe malul stâng al râului Nistru (Transnistria), nu au fost incluși în lista principală

³³ CEC-ul a organizat instruire pentru CEdC cu privire la validarea rezultatelor alegerilor, alocarea mandatelor, și a desfășurat cursuri de instruire pentru operatorii BESV. În septembrie și octombrie CEC a desfășurat instruire pentru lucrători de poliție și judecători.

³⁴ MOA BIDD0 a observat 16 sesiuni de instruire pentru CEdC și BESV în Bălți, Chișinău, Criuleni, Comrat, Drochia, Dubăsari, Edineț, Ialoveni, Leova, Soroca și Telenești.

³⁵ Lista temelor include introducerea în serviciul de administrare publică și alegeri locale, înregistrarea candidaților, promovarea femeilor în calitate de candidați, înregistrarea alegătorilor și procedurile în ziua alegerilor.

³⁶ Potrivit unui [studiu](#) publicat de CEC și Misiunea PNUD Moldova în 2022, 569 de clădiri din totalul de 2,017 sunt accesibile și doar 18 sunt complet accesibile.

³⁷ Articolele 12 și 29 din [Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități \(CDPD\)](#) din 2006 stipulează că „Statele părți trebuie să recunoască faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică în mod egal cu ceilalți în toate aspectele vieții” și garantează „dreptul și oportunitatea [...] de a vota și de a fi aleși.” Punctul 48 din [Comentariul General nr. 1 din 2022 la Articolul 12 a CDPD](#) afirmă că „capacitatea decizională a unei persoane nu poate fi o justificare pentru oricare excludere a persoanelor cu dizabilități de la exercitarea [...] dreptului de vot [și] dreptului de a candida la alegeri.”

a alegătorilor și nu au votat în ziua alegerilor.³⁸ În afară de cei care locuiesc în Transnistria, potrivit datelor ASP 258,779 de alegători nu au nici adresă de domiciliu, nici viză de reședință în Moldova, deși unii din ei *de facto* locuiesc în Moldova.³⁹

În general interlocutorii MOA BIDDО nu s-au arătat preocupați de exactitatea Registrului de Stat al Alegătorilor. Totuși, au fost menționate îngrijorări în legătură cu incluziunea Registrului, dat fiind faptul că un număr semnificativ de cetățeni de origine roma au rămas excluși din alegeri locale din cauza lipsei unei reședințe formalizate sau ar putea să nu-și poată exercita dreptul la vot din cauza lipsei documentelor valide de identitate. Această măsură este contrară angajamentelor OSCE.⁴⁰

În vederea asigurării votului universal, ar trebuie să fie depuse eforturi considerabile pentru a facilita accesul la actele personale de identitate pentru toți cetățenii și la înregistrarea tuturor cetățenilor care de facto locuiesc în țară, în special, pentru cetățenii de origine roma.

Mai mulți interlocutori MOA BIDDО au menționat că problema veche de includere a persoanelor decedate în listele alegătorilor este rămâne neabordată, ceea ce ei au considerat drept un factor de scădere a încrederii în exactitatea registrului alegătorilor, cu potențial de a lăsa spațiu pentru abuz. De menționat aparte că legea nu prevede eliminarea automată a cetățenilor decedați din Registrul de Stat al Populației.⁴¹

Autoritățile ar trebui să depună în continuare eforturi pentru îmbunătățirea exactității Registrului Alegătorilor, inclusiv prin mecanisme de eliminarea automatizată sau în timp util a datelor despre persoanele decedate.

Noul Cod electoral prevede ca alegătorii care s-au mutat într-un alt raion cu mai puțin de trei luni înainte de ziua alegerilor, cu excepția studenților, să nu fie incluși în nici o listă a alegătorilor pentru alegeri, nici la adresa veche, nici la cea nouă.⁴² Deși această restricție a fost introdusă cu intenția de a împiedica mutarea fictivă a alegătorilor într-o altă circumscripție electorală aproape de ziua alegerilor, fie sub presiune sau în rezultatul stimulării de actorii politici, ea a rezultat în privarea efectivă a dreptului de vot pentru circa 3,000 de alegători care într-adevăr și-au schimbat locul de trai. Această măsură este contrară prevederilor paragrafului 7.3 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 și bunelor practici internaționale.⁴³

În timp ce măsuri de păstrare a integrității alegerilor în conformitate cu bunele practici internaționale trebuie să fie menținute, acestea ar trebui să fie ajustate astfel încât să garanteze dreptul la vot pentru toți alegătorii care își schimbă viza de reședință sau domiciliul aproape de ziua alegerilor, fie la adresa veche sau la adresa nouă.

³⁸ 267,162 de alegători locuiesc pe teritoriul Transnistriei. Drept excepție, alegătorii care locuiesc în comuna Chițcani și satele Cremenciug și Gîsca, au putut să voteze în BESV din Copanca și Fârlădeni pentru consiliul raional Căușeni.

³⁹ ASP a estimat că majoritatea acestor persoane nu locuiesc în Moldova și îi include pe cei care au atins vârsta de 18 ani dar nu au obținut un buletin de identitate (52,219 cetățeni), persoanele cu buletin de identitate dar fără o viză de reședință sau domiciliu (109,826) și acei care și-au declarat emigrarea din țară (96,734).

⁴⁰ Paragraful 7.3 al [Documentului OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede că statele participante trebuie „să garanteze dreptul la vot universal și egal pentru toți cetățenii adulți.”

⁴¹ Certificatele de deces nu sunt depuse *din oficiu* de instituțiile medicale către ASP. Potrivit legislației familiile persoanelor decedate sunt responsabile pentru anunțarea decesului la administrația publică locală, care la rândul lor actualizează ASP, însă în unele cazuri membrii familiei nu reușesc să raporteze decesul.

⁴² În data de 1 noiembrie, CEC a precizat că persoanele care au atins vârsta de 18 ani în ultimele trei luni din nou sunt eligibile să voteze. Mai mult, alegătorii care și-au schimbat locul de trai în limitele circumscripției electorale de același nivel, la fel, sunt eligibile să voteze pentru consiliile raionale, sau dacă ei se mută în limita mun. Chișinău și Bălți, să voteze pentru funcția de primar.

⁴³ Paragraful 7.3 al [Documentului OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede că statele participante trebuie „să garanteze dreptul la vot universal și egal pentru toți cetățenii adulți.”

Legea garantează transparența listelor alegătorilor, prin publicarea acestora la fiecare BESV, precum și posibilitatea de a verifica listele online.⁴⁴ Alegătorii au avut posibilitatea să solicite introducerea corectărilor și să depună reclamații cu privire la inexactități la BESV în perioada 16-29 octombrie. Totuși, MOA BIDD0 a observat că foarte puțini alegători au ajuns la BESV pentru verificarea exactității datelor sale în listele alegătorilor.

VII. ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

Toți alegătorii au dreptul să candideze și să participe la alegeri, cu excepția personalului militar activ, care își depășesc pedeapsa în sistemul penitenciar, persoanelor ale căror cazier judiciar include infracțiuni comise în mod deliberat, și persoanelor private de dreptul de a ocupa funcții publice print-o hotărârea judecătorească definitivă. Pentru a candida la funcția de primar viitorul candidat trebuie să atingă vârsta de 23 de ani și să aibă studii medii obligatorii, ce nu este întru totul în conformitate cu obligațiile și standardele internaționale.⁴⁵

În conformitate cu standardele internaționale ar trebui să fie regândite condițiile la capitolul educație pentru exercitarea dreptului de a candida la funcția de primar.

Candidații pot fi numiți de partide politice înregistrate, blocuri electorale sau prin auto-nominalizare în calitate de candidați independenți. În conformitate cu bunele practici internaționale, numărul de semnături necesare pentru a permite candidaților independenți să concureze pentru funcția de primar a fost redus în noul Cod de la două la un procent.⁴⁶ În prezent, așa cum a fost recomandat în trecut de BIDD0, Codul electoral permite cetățenilor să pună semnătura în susținerea mai multor candidați.

La etapele inițiale procesul de înregistrare a candidaților a fost desfășurat în mod transparent și legal. Totuși, procesul s-a deteriorat în urma restricțiilor introduse pe parcursul procesului de înregistrare, fapt care a afectat considerabil principiul incluziunii. Prin modificările legislative intrate în vigoare în data de 4 octombrie, cu două zile înainte de termenul limită pentru depunerea candidaturilor, a fost introdusă interdicția pentru persoanele asociate cu un partid declarat neconstituțional pe termen de trei ani, ceea ce în mod direct a afectat mai multe persoane asociate cu fostul partid Șor (a se vedea capitolul *Cadrul legal și sistemul electoral*). Acest fapt a agravat posibilitatea pentru unii candidați potențiali să caute în timp util o cale de atac și așa a compromis echilibrul între scopul legitim urmărit și apărarea dreptului de a candida în alegeri.⁴⁷

În total 57,396 de candidați a fost inițial înregistrat pentru aceste alegeri, inclusiv 1,174 de candidați independenți și restul din partea a 36 de partide politice și un bloc electoral Acest număr a inclus 53,444

⁴⁴ Au fost publicate doar listele alegătorilor simplificate, care conțin numele, prenumele, anul nașterii și adresa de reședință a alegătorilor.

⁴⁵ Potrivit noului Cod electoral vârsta solicitată pentru funcția de primar a fost scăzută, anterior acest criteriu a constituit vârsta de 25 de ani. În paragraful 15 la [Comentariul General](#) #25 la PIDCP se constată că „persoanele care de altfel sunt eligibile să candideze la alegeri nu trebuie să fie excluse în baza unor cerințe nerezonabile sau discriminatorii precum educație, reședință sau origine, sau afiliere politică.”

⁴⁶ Potențialii candidați independenți pentru consilii trebuie să fie susținuți de 2% din totalul de alegători înregistrați în circumscripția respectivă divizat la numărul de mandate, dar nu mai puțin de 50 de semnături de susținere.

⁴⁷ Potrivit informațiilor primite de la Inspectoratul General de Poliție, CNA, Serviciul de Informații și Securitate, și Procuratura Generală, CEC a compilat o listă de 102 de persoane asociate cu fostul partid politic „Șor” drept neeligibile să candideze la alegeri, iar lista a fost distribuită la oficiile CEEdC. Prin lege aceste persoane avea posibilitatea să prezinte probe precum că ei se disociază public de acțiunile ilegale ale partidului sau probe precum că ei au încercat să oprească acele acțiuni; totuși, niciunul din cei candidaturile cărora au fost respinse, nu s-au folosit de această oportunitate. CEC a informat MOA BIDD0 că 26 din 102 de persoane de pe listă au aplicat la CEEdC, cinci și-au retras cererile, iar restul au primit refuz.

de candidați pentru consiliile locale (din care 47% femei) și 3,952 de candidați la funcția de primar (din care 30% femei). Din 855 de candidați independenți la funcția de consilier, 21% au fost femei. Din 319 de candidați independenți la funcția de primar, 30% au fost femei.

Pentru prima dată în alegeri locale, partidele politice au fost obligate să includă pe listele sale cel puțin 40% de candidați de ambele sexe, și toate partidele au respectat această cerință. Deși aplicarea cotei de reprezentare pe criteriu de sex pentru listele de candidați în consiliile locale este un pas pozitiv pentru participarea femeilor, legea nu garantează cote la etapa de alocare a mandatelor, ceea ce poate să afecteze șansele de îmbunătățire a echilibrului de gen.⁴⁸

Potrivit rezultatelor oficiale, femeile susținute în alegeri de partide politice au câștigat 40% și 33% din mandate de consilieri aleși de nivelul I și II respectiv, și 24% de mandate de primari aleși. Din totalul de candidați independenți, femeile au câștigat 24% din mandate de primar și 22% de mandate de consilier de nivel I. Nici o femeie, candidată independentă, nu a fost aleasă în nici un consiliu de nivelul II.

Ar putea fi luată în considerare modificarea regulilor privind cota de gen, astfel încât aceasta să fie reflectată mai eficient în pozițiile câștigătoare de pe buletinul de vot.

În data de 30 octombrie CEC-ul a dispus nouă CEDC-uri de nivelul I să anuleze înregistrarea a 97 de candidați nominalizați de partidul politic „Șansă”. Anularea înregistrării a fost solicitată *din oficiu* pe motiv de cumpărare de voturi și încălcare a regulilor de finanțare a campaniei electorale, inclusiv prin utilizarea fondurilor nedeclarate obținute prin proiecte sponsorizate inițiate de DI Șor. CEC-ul a informat MOA că a primit informații convingătoare despre încălcări specifice din partea SIS, de la procurorul anticorupție, Centrul Național Anticorupție și poliție, ca parte a anchetei în derulare la subiectul utilizării fondurilor nedeclarate obținute din străinătate.⁴⁹

În data de 3 noiembrie, cu două zile înainte de ziua alegerilor, CSE a dispus anularea înregistrării tuturor 8,605 de candidați ai partidului „Șansă” înscrși în cursa electorală la funcții de primari și în consilii. Comisia a motivat decizia prin încălcări grave ale regulilor de finanțare a campaniei electorale, legături la fostul partid politic „Șor” și amenințări la adresa securității naționale, în baza informațiilor oferite de SIS.⁵⁰

Codul electoral include prevederi legate de efectul suspensiv al hotărârilor CEC sau CEDC privind anularea înregistrării candidaților în cazuri de contestații. Totuși, din motiv că această hotărârea nu a fost luată de un organ electoral, Curtea de Apel Chișinău, în temeiul prevederilor legii administrative, a respins cererea cu privire la suspendarea temporară a efectului acestei hotărâri, și anularea înregistrării candidaților și-a avut efectul în ziua alegerilor.⁵¹ Această măsură de excludere colectivă a limitat

⁴⁸ În special, în funcție de performanța electorală a unui partid, sub 40% din femei vor fi alese pe listele de candidați, dacă nu se regăsesc în top-ul buletinului de vot. În plus, procentajul ar putea fi redus și mai mult prin retragerea femeilor alese în funcții de consilieri și înlocuirea lor cu bărbați, dacă ei sunt următorii pe listă.

⁴⁹ Anularea înregistrărilor a avut loc în satele Dobrogea Veche, Ișcălău, Joltai, Merenii Noi, Pitușca, Răculești, Țareuca și orașul Telenești, în total 78 de consilieri și 8 primari. CEDC din satul Alexanderfeld nu a dat curs hotărârii CEC. Contestația depusă de partidul „Șansă” împotriva hotărârii CEC a fost respinsă de către CEC și de Curtea de Apel Chișinău, iar Curtea Supremă de Justiție a menținut hotărârea.

⁵⁰ CSE și-a întemeiat dispoziția în prevederile Legii cu privire la Securitatea de Stat, invocând amenințare deosebită la adresa securității de stat, independenței și integrității teritoriale, dar și unității statului.

⁵¹ După alegeri, în data de 31 noiembrie Curtea de Apel Chișinău în final a respins cererea de recurs drept inadmisibilă. Partidul „Șansă” a contestat această decizie la Curtea Supremă de Justiție, care la rândul ei a admis cererea și a întors dosarul la Curtea de Apel Chișinău pentru reexaminare pe merit. În data de 12 decembrie printr-o hotărâre finală Curtea de Apel Chișinău a admis recursul și a anulat dispoziția CSE pe motiv că CSE și-a depășit competențele, întrucât competențele de a legifera în materie electorală sunt în competența exclusivă a Parlamentului. Hotărârea a fost definitivă, deoarece nu a existat nici o altă cale de atac la Curtea Supremă de Justiție.

alegerile cetățenilor, părea să fie neproportională și nu a oferit posibilitatea unei căi eficiente de recurs, contrar angajamentelor OSCE, obligațiilor și standardelor internaționale.⁵²

În conformitate cu obligațiile și standardele internaționale, hotărârile privind anularea înregistrării candidaților ar trebui să aibă la bază principiile de legalitate, legitimitate și proporționalitate. Pentru a evita dăunarea ireparabilă a dreptului de a candida, legislația și instituțiile ar trebui să garanteze o cale oportună de recurs efectiv.

VIII. CAMPANIA ELECTORALĂ

Oficial perioada campaniei a pornit din 6 octombrie și s-a terminat cu o zi înainte de ziua alegerilor. Înainte de a începe perioada de campanie electorală legea stipulează utilizarea publicității politice și activităților preelectorale doar cu referință la nominalizarea candidaților. Candidații din partea PAS, MAN, Partidului „Renaștere” și a Partidului Social Democrat European (PSDE) s-au implicat în agitație preelectorală prematură, ce a avut ca rezultat un număr de contestații și ulterior avertizări emise de CEC.⁵³ Concurenții electorali au demarat campania în timp ce procesul de înregistrare a candidaților și de soluționare a disputelor relevante încă erau în derulare, astfel contestând principiul de oportunități echitabile de campanie în condiții egale din cauza termenelor suprapuși.⁵⁴ Acest fapt este parțial în conformitate cu angajamentele OSCE privind posibilitățile egale în campanie.⁵⁵

Pentru a asigura condiții echitabile în campanie pentru toți candidații, ar trebui de modificat legea astfel încât aceasta să ofere suficient timp pentru finalizarea înregistrării unui candidat înainte de startul perioadei de campanie, inclusiv pentru procesele de soluționare a litigiilor relevante.

Concurenții electorali au putut să își desfășoare campania în mod liber și să interacționeze cu electoratul, deși cu anumite restricții impuse asupra organizării evenimentelor în campanie electorală.⁵⁶ Candidații au fost eligibili să acceseze în condiții egale spațiile publice pentru organizarea evenimentelor de

⁵² Para. 5.10 din [Documentul OSCE de la Copenhaga](#) prevede că „fiecare persoană va avea o cale de recurs efectiv împotriva deciziilor administrative”. Prin Articolul 2(3) din [Pactul internațional pentru drepturile civile și politice din 1966](#), se solicită posibilități de recurs judiciar, constatând că „orice persoană [...] va beneficia de o cale eficientă de recurs [...]”. În conformitate cu Art. 13 al [Convenției Europene a drepturilor omului](#) se face clar că „orice persoană a cărei drepturi și libertăți formulate în prezenta Convenție sunt încălcate, va beneficia de o cale eficientă de recurs în fața unei autorități naționale chiar dacă această încălcare a fost comisă de persoane care au acționat în capacitate oficială.”

⁵³ De exemplu: în legătură cu distribuția pliantelor electorale în iulie de viitorii concurenți PAS și MAN la funcția de primar, și de construcția corturilor pentru candidatul PSDE la Chișinău; pentru distribuția pliantelor electorale în august de Partidul Renaștere împotriva PAS la Bălți, Glodeni și Sângerei; pentru instalarea scenei la Chișinău cu mesaje de campanie de PAS în octombrie.

⁵⁴ De exemplu, un candidat la funcția de primar respins de CEdC 1 Chișinău, a apelat în instanță judecătorească care i-a admis contestația în data de 19 octombrie. În ziua de 23 octombrie, Curtea de Apel Chișinău a admis contestațiile unui candidat la funcția de primar la Ialoveni și a unui candidat la consiliul Dubăsari, înregistrările cărora au fost respinse mai devreme de CEdC-uri.

⁵⁵ Paragraful 7.6 din [Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede ca concurenții electorali „să concureze unii cu alții în condițiile unei tratări egale în fața legii și a autorităților”.

⁵⁶ În urma schimbărilor recente în legislație partidelor politice și candidaților li se interzice să organizeze și să folosească concerte în scopurile campaniilor electorale, ceea ce potențial a redus abilitatea lor de a comunica cu electoratul său prin metode preferate.

campanie și locațiile desemnate pentru materialele de campanie, afișe.⁵⁷ Unii interlocutori MOA BIDDО a raportat despre câteva cazuri de presiuni asupra candidaților.⁵⁸

Declarații despre fluxuri semnificative de fonduri din surse ilegale, și îndeosebi din străinătate, dar și stimulări bănești folosite pentru a influența alegerea cetățenilor au distorsionat campania electorală și au amenințat condițiile echitabile de concurență electorală. În perioada premergătoare alegerilor autoritățile au menționat mai multe cazuri de interferențe din străinătate și au constatat efectul amenințător ale acestora asupra securității naționale.⁵⁹

Majoritatea interlocutorilor MOA BIDDО au menționat declarații persistente și larg răspândite despre presupusa cumpărare a voturilor, dar și despre utilizarea sponsorizărilor private din străinătate pentru finanțarea proiectelor locale de dezvoltare infrastructurală în câteva circumscripții.⁶⁰ În data de 15 octombrie Direcția Generală a Educației Găgăuzia a distribuit cadrelor didactice plicuri cu bani ca suport din partea unui fond de caritate afiliat lui Ilan Șor.

În timpul campaniei, organele de drept au perchezitionat sediile Partidului Șansă și Partidului Renaștere ca parte a anchetei în derulare privind utilizarea finanțărilor din surse ilegale pentru partidele politice.⁶¹ Procurorul anticorupție a informat MOA BIDDО despre cel puțin șapte anchete separate, inițiate din iunie 2023 pe subiectul finanțării din surse ilegale a partidelor politice. În data de 3 noiembrie Șeful SIS a publicat un raport în care a adus exemple de cazuri de interferențe din străinătate și activități electorale ilegale desfășurate de partidul Șansă.⁶² În aceeași zi, CSE a anulat înregistrarea tuturor candidaților ai partidului politic Șansă în baza probelor oferite de SIS (a se vedea capitolul *Înregistrarea candidaților*).

Ca măsură de prevenire a utilizării abuzive a resurselor administrative în perioada electorală, legea permite instituțiilor de stat să disemineze doar informații considerate de interes public.⁶³ În data de 5 octombrie Parlamentul a adoptat rectificări la bugetul de stat, alocând 846,900,000 MDL (circa

⁵⁷ Până la 3 noiembrie Inspectoratul General de Poliție a înregistrat 54 de încălcări în legătură cu plasarea materialelor electorale, printre care amenzi împotriva 16 persoane afiliate partidului Șansă în municipiul Orhei.

⁵⁸ La Chișinău, o funcționară publică a presupus că contractul ei cu instituția de stat a fost reziliat din cauza intenției sale de a participa la alegeri în calitate de candidat din partea opoziției. În raionul Ungheni, doi candidați la funcția de primar, care inițial au avut intenția să candideze din partea Coaliției pentru Unitate și Bunăstare, au fost presupus amenințați cu inspecții financiare.

⁵⁹ În data de 30 octombrie, [într-o postare pe Facebook](#) Prim-ministrul a avertizat despre atacuri hibride din partea Federației Ruse, ca încercări de a influența desfășurarea alegerilor și de a destabiliza situația prin intermediul posturilor TV afiliate lui Ilan Șor și Vladimir Plahotniuc, fostul Vice Președinte în Parlament, businessman influent și broker de putere, care a fugit din țară în iunie 2019 pentru a evita urmărirea penală pe acuzări de corupție.

⁶⁰ În data de 18 august, dl Șor a anunțat lansarea programului Sat Moldovenesc prin care urma să aloce 17 miliarde de lei prin fondul Visul Meu, iar fiecărei localități îi fusese promisă suma de 20 de milioane de lei la prezentarea unui formular de aplicare completat de către primar. În data de 2 octombrie dl Șor a oferit pensionarilor care locuiesc în Găgăuzia, Orhei și Tărăclia să le plătească din fondurile lui un adaos lunar la pensie în valoare de 1,000 lei. În octombrie autoritățile din comunele [Biesti](#) și [Donici](#) (circumscripția Orhei) au semnat contracte de sponsorizare cu un cetățean din Israel pe numele Igal Shved, fiecare contract în valoarea de peste 500,000 Euro. În satul [Joltai](#) din Găgăuzia în data de 27 septembrie 2023 a fost semnat un contract în valoarea de peste 100,000 Euro.

⁶¹ CNA, Inspectoratul General de Poliție și Procuratura Anticorupție au emis declarații în data de [5 octombrie](#) și [26 octombrie](#) prin care denotă că au avut loc perchezii în sediile acestor partide și au fost ridicate numeroase carduri bancare pre-achitate, mijloace bănești, și documente care reflectă plăți efectuate din surse de bani necontabilizate către mai multe persoane fizice, printre care candidații la funcția de primar. În data de [2 noiembrie](#) CNA a informat despre urmărirea penală pornită în privința deputatei Irina Lozovan din partidul Renaștere, care, în cooperare cu Ilan Șor, a oferit \$30,000 pentru a convinge primarul orașului Ocnîța să participe în alegeri pe listele partidului.

⁶² Inclusiv suma în valoare de MDL 90,840,702 (EUR 4,722,935) din fonduri străine nedeclarate folosite prin retrageri de pe carduri bancare virtuale și dezvoltarea numeroaselor contracte de donații și sponsorizări folosite pentru mituirea alegătorilor și finanțarea campaniei electorale.

⁶³ În data de 23 august CEC a interzis Guvernului să promoveze informații despre investițiile în valoare de 2.7 milioane de MDL pentru restaurarea iluminării stradale / rutiere. Fondurile au fost alocate prin programul de asistență „Satul european”.

44,631,630 Euro) pentru majorarea salariilor a 170,000 de funcționari publici, inclusiv pentru cei care activează în domeniul sănătății publice, cultură și justiție. Cadrele didactice și ofițerii de poliție au fost informați că vor primi un bonus în valoarea unei plăți unice în suma de 5,000 MDL (circa 263 Euro). Unele partide de opoziție au criticat această decizie și au acuzat Guvernul de utilizarea resurselor publice cu scop de obținere a unui avantaj nedrept înainte de ziua alegerilor.

MOA BIDDО a observat mai multe cazuri în care concurenții electorali *în oficiu* și-au asumat merite pentru proiectele de infrastructură implementate din fonduri publice, ceea ce este în contradicție cu restricțiile legale privind desfășurarea campaniei electorale.⁶⁴ Legea la fel nu permite funcționarilor publicii și demnitarilor în funcții înalte să participe în campanie electorală. Cu toate acestea Prim-ministrul Dorin Recean, în capacitatea sa oficială, a participat la adunările PAS, la care a prezentat candidați și a încurajat susținerea lor.⁶⁵ Doi concurenți electorali au depus reclamație la CEC la subiectul participării Prim-ministrului în evenimente de campanie electorală. CEC a emis hotărârea prin care avertiza Prim-ministrul dar nu a impus nici o sancțiune. Per general, unele activități ale demnitarilor înalți în perioada campaniei electorale estompează linia între stat și partid politic, și sunt în contradicție cu prevederile paragrafului 5.4 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990.⁶⁶

Pentru a promova condiții echitabile de concurență electorală și a asigura alegerea reală a alegătorilor, autoritățile ar trebui să ia în considerare limitarea rectificărilor la bugetul de stat cu scop de beneficii sociale până după convocarea alegerilor.

Concurenții electorali și demnitarii înalți ar trebui să se abțină de la utilizarea funcțiilor publice și a proiectelor finanțate de Guvern cu scopul de a obține avantaje electorale nedrepte în perioada campaniei electorale. CEC ar trebui să aplice sancțiuni oportune și proporționale pentru încălcările în campanie în mod egal față de toți participanții în procesul electoral, indiferent de statutul funcției sau alte considerații.

Campania electorală a fost moderată în mare parte; campania s-a intensificat doar în ultimele două săptămâni, mai ales prin campanie de la ușă la ușă. Concurenții electorali, de asemenea, au făcut campanie prin întâlniri cu comunitate, adunări, afișe, buletine informative de partid și panouri publicitare.⁶⁷ Temele principale abordate în campanie au fost dezvoltarea infrastructurii, investițiile străine, salarii și servicii de protecție socială mai bune, ecologie, lupta împotriva corupției, și direcția politică externă a țării.

Treisprezece partide politice și candidați la funcția de primar în orașele mari au folosit activ rețelele sociale, în special Facebook, în care au publicat mesaje centrate în jurul aceluiași teme electorale. Tonalitatea generală a fost în mare parte pozitivă, iar concurenții electorali și-au prezentat platformele, au promovat echipele, au făcut postări despre întâlnirile cu alegătorii și au publicat video-uri cu dezbateri și interviuri în care ei au participat. În ciuda numerelor înalte de urmăritori și activității zilnice,

⁶⁴ De exemplu, printre alți concurenți, Ministerul Infrastructurii din partea PAS și primarii *în oficiu* ai mun. Bălți și Chișinău au desfășurat campanii foarte vizibile în care au ilustrat proiecte de renovare a infrastructurii.

⁶⁵ Legea interzice expres Prim-ministrului să se folosească de propria funcție pentru promovarea unui partid politic. Prim-ministrul a fost observat la adunările PAS în data de 6 octombrie la Chișinău, 7 octombrie la Căușeni, și 14 octombrie la Nisporeni.

⁶⁶ Punctul 5.4 din [Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede „separare clară dintre Stat și partide politice”. Vezi adițional paragraful II. B. 1.3 din [Linii directoare comune](#) ale Comisiei de la Veneția și BIDDО din 2016 privind prevenirea și combaterea utilizării abuzive a resurselor administrative în cursul proceselor electorale, care stipulează că „pentru a preveni folosirea abuzivă a resurselor administrative cu scopul de a dezechilibra condițiile echitabile de concurență în timpul competițiilor electorale, cadrul legal ar trebui să stipuleze că în timpul campaniilor nu trebuie să apară anunțuri majore legate de sau menite să creeze o percepție favorabilă față de un anumit partid politic sau candidat.”

⁶⁷ Reprezentanții MOA BIDDО au fost observatori la 20 de adunări în diferite localități ale țării. Toate au decurs în mod pașnic. Aproximativ jumătate din participanții la adunări observate de MOA BIDDО au fost femei.

aceste postări nu au generat nivel semnificativ de implicare din partea audiențelor. În timpul campaniei electorale MOA BIDD0 a urmărit și a observat că cel puțin 13 partide politice și 8 candidați au plătit pentru 500+ publicități de campanie pe platformele Facebook și Instagram. MOA BIDD0 a evidențiat câteva publicități plătite cu conotație negativă, în care a fost atacat primarul actual la Chișinău și câteva publicități cu postări pe Facebook și Telegram, în care a fost atacat Guvernul. La fel au fost observate câteva cazuri de insulte împotriva candidaților pe motiv de gen și afiliere politică.

Câteva femei cunoscute, candidate la funcții de primar au fost prezentate în campanie. Chiar dacă femeile au participat în calitate de oratori în mitinguri electorale, majoritatea partidelor politice nu au inclus în platformele sale nici o politică de promovare a femeilor. Mai mult, monitorizarea mass media făcută de MOA BIDD0 a demonstrat că doar 14% din actorii politici acoperiți în știri au fost femei.

Partidele politice ar trebui să fie încurajate să identifice și să depășească barierele pentru femei candidate, inclusiv ca și participante în campanie electorală.

În data de 21 octombrie dezbaterile electorale organizate de TRM *Moldova1* în Comrat, comunitatea vorbitoare predominant de limba rusă, au fost desfășurate exclusiv în limba română, astfel împiedicând participarea celor șapte candidați la funcția de primar și accesul lor la alegători. În plus, participarea în dezbateri a doi candidați la funcția de primar la Chișinău, de asemenea, a fost restricționată din cauza regulilor interne pentru dezbateri impuse de radiodifuzorul public.⁶⁸

Candidații din rândul minorităților etnice găgăuză și bulgară au putut să facă campanie și în limba rusă fără restricții, cu excepția unor dezbateri organizate de radiodifuzorul public național (a se vedea capitolul *Mass Media*). Participarea persoanelor de origine roma în campanie a fost limitată, deoarece ei în continuare sunt comunitatea cea mai slab integrată în viața politică a societății.⁶⁹ MOA BIDD0 i s-a adus la cunoștință că cinci persoane de origine roma au candidat la alegeri pentru funcțiile de consilieri locali, din care două femei.

IX. FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE

Codul electoral, aprobat în 2022, prevede întărirea regulilor pentru finanțarea campaniei electorale, în conformitate cu mai multe recomandări precedente ale BIDD0.⁷⁰ Cadrul de reglementare include prevederi despre raportare detaliată, dezvăluiri în timp util, supraveghere complexă și măsuri de răspundere pentru încălcări.⁷¹ Legea introduce limita la finanțări în funcție de numărul de alegători înregistrați. Totuși, unele deficiențe de implementare a cadrului respectiv au constituit obstacole pentru concurenții electorali și au redus din eficacitatea regulamentelor privind finanțarea campaniei.

⁶⁸ În data de 29 octombrie, *Moldova1* și *Radio Moldova* au oprit emisia candidatului la funcția de primar din partea PCRM, deoarece doamna a refuzat să vorbească în limba română. În timpul unei ședințe deschise a Consiliului Audiovizualului în data de 10 noiembrie s-a propus sancționarea ambelor radiodifuzori cu o amendă în valoare de 5,000 de lei pentru fiecare pe motiv de nerespectare a legii. Propunerile au rezultat în vot egal și prin urmare nici o sancțiune nu a fost impusă. În data de 2 noiembrie, candidatul în funcția de primar din partea partidului „Patrioții Moldovei” i s-a închis microfonul în timpul dezbaterii la *Radio Moldova*.

⁶⁹ Majoritatea cetățenilor de origine roma nu dețin buletin de identitate și nici viză de reședință permanentă, iar partidele politice nu au imbold să le promoveze participarea în campanie electorală. În plus, comunitățile roma nu sunt concentrate într-o singură zonă, ceea ce complică și mai mult reprezentarea acestora în organele de guvernare locală.

⁷⁰ Vezi [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDD0 din octombrie 2022 cu privire la proiectul Codului electoral și [Raportul de conformitate privind Republica Moldova „Transparenta finanțării partidelor”](#), adoptat de GRECO în 2015.

⁷¹ Unele recomandări precedente ale MOA BIDD0 legate de termeni excesivi de raportare și capacitatea de control instituțional au rămas neabordate.

A. VENTURILE ȘI CHELTUIELI

Toate cheltuielile de campanie trebuie să fie plătite din conturi bancare speciale. Partidele și blocurile electorale care au înregistrat candidați trebuie să deschidă câte un cont bancar în termen de trei zile din momentul înregistrării și să informeze CEC-ul, iar candidații independenți raportează direct la CEdC respectiv. Câțiva concurenți electorali au descris obstacole procedurale impuse de bănci, care le-au cauzat rețineri și au afectat startul campaniei electorale.⁷² Pentru soluționarea acestei probleme, CEC-ul a emis o hotărâre în data de 6 octombrie prin care a solicitat băncilor să verifice procedurile și să deschidă conturi bancare fără plată.

Legea stipulează plafonul pentru donații din partea persoanelor fizice la 6 salarii medii lunare, dar nu mai multe de 30% din valoarea venitului anual, și din partea persoanelor juridice la 12 salarii medii lunare.⁷³ Donații nebănești sunt permise dar trebuie să fie declarate la valoare pieței și să fie incluse în plafonul pentru donații – această măsură se aplică și în cazul serviciilor prestate de voluntari. Cu toate acestea Legea cu privire la partidele politice nu clasifică munca prestată pentru partid în mod voluntar drept donație. Unii interlocutori ai MOA BIDDО s-au arătat preocupați de dificultatea de a determina valoarea pieței pentru anumite servicii, inclusiv pentru voluntari, ceea ce a afectat exactitatea raportării. Donațiile în numerar în valoarea unui salariu mediu lunar sunt permise pentru persoanele fizice, dar trebuie să fie depuse în fonduri electorale. MOA BIDDО a fost informat despre câteva cazuri în care donatorii individuali au avut dificultăți la depuneri.⁷⁴

Partidele politice care beneficiază de subsidii din partea statului pot să folosească până la 70% din acestea pentru scopurile campaniei electorale.⁷⁵ Din 36 de partide politice concurente, 13 au folosit finanțe proprii, inclusiv subsidii din partea statului, și au prezentat un raport financiar preelectoral pentru perioada între 1 ianuarie și 6 octombrie.⁷⁶ În total, pentru perioada 6 octombrie – 5 noiembrie partidele politice au declarat venituri în valoare de 33,534,708.41 MDL (1,757,051 Euro), o pătrime din această sumă fiind constituită din subsidiile de la stat (8,365,866 MDL sau 438,329 Euro). Contrar bunelor practici internaționale legea nu prevede subsidii din partea statului sau alte mecanisme compensatorii pentru candidații independenți în alegeri locale.⁷⁷

În conformitate cu legea CEC-ul a stabilit plafonul pentru cheltuielile de campanie în funcție de numărul de alegători înregistrați, valoarea totală constituind 66,274,579 MDL (3,469,300 Euro).⁷⁸ Pe parcursul celor patru săptămâni de campanie, concurenții electorali au cheltuit 23,831,264.54 MDL (1,248,639

⁷² În cazul MAN, Partidului Democrat Modern, Partidului Verde Ecologist, Democrația Acasă, Partidului Național Liberal, Partidului Șansă, Renaștere și Mișcării Respect Moldova, perioadele de procesare a cererilor și tranzacțiilor au fost lungi, și în unele cazuri au inclus și un tarif de 5,000 lei (cca. 263 Euro). Banca desemnată a refuzat să deschidă conturi bancare pentru Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei (PDCM) și pentru Liga Orașelor și Comunelor (LOC).

⁷³ Salariul mediu lunar a fost 12,176 lei (cca. 639 Euro).

⁷⁴ De exemplu, donatori individuali pentru PDCM și LOC.

⁷⁵ Potrivit hotărârii CEC din ianuarie 2023, 35 partide politice au avut dreptul să beneficieze de subsidii anuale din partea statului în valoare de 0.1% din bugetul de stat. Pentru 2023 suma totală a constituit 48,980,700 MDL (cca. 2,638,107 Euro). Criteriile aplicate în repartizarea fondurilor între partidele politice includ și rezultatele în alegeri parlamentare și alegeri locale, precum și numărul de femei și tineri aleși în fotolii de deputați și consilieri.

⁷⁶ Printre ei sunt partidul Acțiunii Comune – Congres Civic, Forța Diasporei, Partidul Liberal, LOC, MAN, PAS, PCRМ, PN, PPDA, PSDE, PSRM, Voința Poporului.

⁷⁷ Potrivit paragrafului 185 din [Liniile directoare privind reglementarea partidelor politice, ale Comisiei de la Venetia și BIDDО](#), din anul 2020, în cazurile în care „partidelor politice este oferită susținere din partea statului, precum asigurarea timpului de emisie pe canale media publice sau finanțarea campaniei electorale, ar trebui de asemenea să fie prevăzut un sistem de susținere pentru candidați independenți în scopul asigurării unei abordări echitabile față de toți candidați în alocarea resurselor de stat.”

⁷⁸ Cel mai înalt plafon al fondului electoral a fost pentru Chișinău – 15,572,097 MDL (806,842 Euro), iar cel mai jos a fost pentru satul Salcia - 6,023 MDL (312 Euro).

Euro).⁷⁹ În general candidații s-au încadrat în plafonul stabilit pentru cheltuieli de campanie. Legea stipulează că utilizarea fondurilor nedeclarate în valoare de peste 1% din plafonul fondului electoral, constituie temei pentru anularea înregistrării candidatului sau a listei de candidați. În alegeri locale acestea puteau constitui o valoare totală nesemnificativă din fonduri pentru circumscripții mici, astfel fiind create condiții pentru anularea înregistrării pe motiv de iregularități minore sau erori în raportare financiară, contrar practicilor bune.⁸⁰

Ar trebui de luat în considerare revizuirea criteriilor aplicate pentru anularea înregistrării candidaților pentru a permite aplicarea sancțiunilor treptate și proporționale. Anularea înregistrării ar trebui să fie aplicată în cazuri de încălcări grave și ca o ultimă soluție.

B. TRANSPARENTĂ ȘI MONITORIZARE

CEC-ul, căruia îi revine responsabilitatea de supraveghere a finanțării campaniei, a depus eforturi considerabile ca să asigure că concurenții electorali respectă regulile de finanțare a campaniei. Totuși, problemele de ordin tehnic cu sistemul de raportare și insuficiența de cadre nu i-au permis CEC-ului să verifice și să publice rapoartele financiare eficient și în timp util.⁸¹ Aspectele ce țin de popularea tabelelor online cu date, de asemenea, au avut nevoie de corectări după ce rapoartele au fost deja prezentate și publicate. Din acest motiv, CEC-ul a ales să nu impună sancțiuni pentru cazurile de prezentare întârziată a rapoartelor, iar unii concurenți electorali au decis să depună suplimentar copii imprimare ale rapoartelor financiare pentru a face față termenului limită. În data de 8 noiembrie CEC-ul a hotărât să efectueze o verificare complexă a finanțelor partidului politic Șansă după ce înregistrarea candidaților partidului a fost anulate în data de 3 noiembrie.⁸²

Până la 9 noiembrie CEC-ul s-a ocupat de verificarea rapoartelor interimare doar pentru primele două săptămâni de campanie electorale; CEC-ul a verificat patru donatori cu scopul de identificare a sursei de origine a fondurilor și a depistat un caz de încălcare a plafonului pentru donații. În data de 11 noiembrie pe website-ul CEC au fost publicate doar 30 din 36 de rapoarte săptămânale, în timp ce 6 concurenți electorali nu au prezentat nici un raport.⁸³ Legea stipulează ca rapoartele finale să fie prezentate nu mai târziu de trei zile după ziua alegerilor și să fie publicate de către CEC în decurs de o zi din momentul depunerii. Totuși, la 13 noiembrie nici un raport final nu a fost publicat pe website-ul CEC-ului.

CEdC-urilor le-a revenit responsabilitatea de a primi, analiza și de a publica rapoartele privind finanțarea campaniei depuse de candidați independenți. CEC-ul a adus la cunoștința MOA BIDDО că din cauza problemelor de formare a CEdC și lipsei de capacitate, sarcinile oficiilor CEdC au fost reduse la colectarea și transmiterea rapoartelor către CEC pentru analiză și publicare. Potrivit datelor CEC, doar 31 din 1,104 (2.8%) din candidați independenți au înregistrat cheltuieli de campanie, au deschis

⁷⁹ Partidele politice cu cele mai mari cheltuieli de campanie sunt MAN, PAS, PN, PSRM și Partidul Renaștere.

⁸⁰ Potrivit paragrafului 273 din [Liniile directoare privind reglementarea partidelor politice](#) ale Comisiei de la Veneția și BIDDО, din 2020, „ar trebui să fie un spectru de sancțiuni disponibile pentru cazuri de nerespectare a prevederilor legislative și de regulamente. Cum este menționat mai sus, sancțiunile trebuie să țină cont de (natura și gravitatea) încălcării și să respecte principiul proporționalității.”

⁸¹ Departamentul CEC responsabil pentru supravegherea finanțării campaniei a avut doar cinci din opt persoane necesare pentru această sarcină, iar în departamentul IT responsabil pentru instalarea și mentenanța sistemului de raportare electronică au activat doar 3 din 5 persoane necesare.

⁸² CEC-ul a inițiat procesul de verificare după ce a primit 105 de reclamații și notificări depuse în perioada septembrie – noiembrie de către SIS, poliție și alți actori.

⁸³ Potrivit CEC, unele partide politice au fost avertizate, iar altele au declarat că au desfășurat campania electorală fără utilizarea mijloacelor bănești.

un cont bancar obligatoriu, și au depus rapoarte. Unii candidați nu au făcut față rigorilor de raportare.⁸⁴ Alți candidați au încărcat rapoarte care au conținut erori și discrepanțe, iar altele au fost fără date completate. În general, procedurile de raportare pentru toți concurenții electorali cu rapoartele interimare săptămânale au împovărat excesiv atât concurenții electorali, cât și comisiile.

În conformitate cu recomandările precedente ar trebui de luat în considerare posibilitatea de a micșora numărul de rapoarte financiare interimare înainte de ziua alegerilor și de a prelungi termenul limită pentru depunerea rapoartelor finale.

Insuficiența capacității organizaționale CEC, la nivel central și regional, de a verifica cheltuielile în comparație cu veniturile declarate și de a publica rapoartele în termenii limită prevăzute a redus din responsabilizarea și transparența finanțării campaniei.⁸⁵ Reprezentanții organizațiilor societății civile s-au arătat îngrijorați de discrepanțele depistate între cheltuielile declarate de concurenții electorali și cheltuielile reale.⁸⁶

Pentru a spori eficiența procesului de supraveghere a finanțării campaniei electorale, autoritățile electorale la nivel central și regional ar trebui să introducă un mecanism de verificare a veridicității cheltuielilor raportate.

X. MASS-MEDIA

A. MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ

Un număr mare de instituții media operează pe o piață publicitară insuficientă și distorsionată. Potrivit unor interlocutori ai MOA BIDDО, repartizarea echidistantă a reclamei pe TV este subminată de unele posturi TV care redistribuie la cost redus conținutul scump produs în străinătate, ceea ce generează rate mai înalte de implicare a audienței, un indicator important pentru plasarea publicității.⁸⁷ În plus, neregularitățile raportate în măsurarea audienței submină și mai mult condițiile echitabile pentru concurență, pentru mass media.⁸⁸ Majoritatea posturilor TV principale sunt considerate controlate de oameni de afaceri asociați cu partide politice. Conform legii, furnizorii și distribuitorii de servicii media ar trebui să dezvăluie informații despre proprietarii beneficiari și prevede limitări față de proprietari mass media cu scopul de a asigura pluralismul media. Totuși, regulatorul, Consiliul Audiovizualului (CA), a raportat despre dificultăți în aplicarea acestor prevederi legislative din cauza dezvăluirilor

⁸⁴ De exemplu, patru candidați independenți la Nisporeni au informat MOA BIDDО că ei au folosit fondurile private pentru a acoperi cheltuielile de campanie fără ca să deschidă conturi bancare speciale. În plus, un candidat în Orhei a relatat MOA BIDDО că nu a știut despre cerințele față de raportare și că va depune raportul după ziua alegerilor.

⁸⁵ CEC-ul a menționat că verificarea cheltuielilor se face doar în baza facturilor fiscale. De asemenea, CEC-ul a declarat că are nevoie de un număr de cadre semnificativ mai mare pentru a reuși să facă verificările corecte a tuturor cheltuielilor declarate și veniturilor obținute.

⁸⁶ Potrivit datelor din [raportul Promo-Lex](#) prezentat pe 3 noiembrie, suma totală a cheltuielilor care nu a fost raportată la CEC a constituit cel puțin 2,159,207 MDL (113,131 Euro) pentru activitățile de campanie desfășurate de cele 24 entități politice și 23 candidați independenți.

⁸⁷ Asta încalcă cotele legale față de conținutul care trebuie să fie produs local. Canalul *Cinema 1*, printre alți radiodifuzori, a fost în rânduri repetate [sanționat](#) de Consiliul Audiovizualului (CA) pentru nerespectarea cotelor.

⁸⁸ În martie 2023 canalul *TV8* a depus o reclamație la Consiliul Concurenței cu privire la credibilitatea și imparțialitatea cotelor de audiență „oficiale”. Concursul public pentru compania care implementează măsurarea audienței este inițiat de către CA odată la cinci ani. CA a numit o comisie, care urmează să selecteze o companie până la sfârșitul lui aprilie 2024.

incorecte din partea unor furnizori și distribuitori de servicii media.⁸⁹ Producția independentă a știrilor și jurnalismului de investigație se bazează mai mult pe susținerea din partea donatorilor internaționali.⁹⁰

Dispozițiile legale privind limitarea concentrării excesive a mass media ar trebui să fie aplicate pentru a împiedica subiecții individuali de la obținerea controlului excesiv asupra pieței în detrimentul pluralismului media.

În data de 16 decembrie 2022 Comisia pentru Situații Excepționale a suspendat licențele de emisie a șase posturi TV pe durata stării de urgență. Motivele declarate pentru suspendare au fost protecția spațiului informațional național și prevenirea dezinformării. Decizia a fost motivată și prin sancțiunile aplicate de CA pentru „informări corecte în reflectarea evenimentelor naționale, dar și a războiului din Ucraina”, dar și din cauza că persoanele fizice și juridice aflate pe lista de sancțiuni internaționale au fost considerate drept persoane care exercită control asupra acestor posturi TV.⁹¹ În data de 30 octombrie 2023, Comisia a suspendat licența de emisie încă la șase posturi TV invocând aceleași temeuri.⁹² Totuși, licențele acestor 12 posturi TV rămân *de facto* suspendate chiar și după expirarea stării de urgență pe 30 decembrie 2023. În data de 27 decembrie, Consiliul pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, care activează în cadrul Agenției Invest Moldova a luat decizia de a suspenda temporar permisele de activitate a celor șase companii care sunt proprietare a celor 12 posturi TV.⁹³ Această hotărâre a fost posibilă după intrarea în vigoare a modificărilor legislative recente.⁹⁴

Deși un număr de interlocutorii MOA BIDDО au criticat dispozițiile CSE de a suspenda licențele de emisie ale posturilor TV, ca slab întemeiate din punct de vedere al legii, mulți actori consideră că aceste acțiuni au fost legitime și proporționale ca răspuns la dezinformarea difuzată de aceste posturi TV, ceea ce ei au considerat o amenințare la securitatea națională. Totuși, conform dreptului internațional al drepturilor omului, dezinformarea sau informarea falsă nu constituie motive legitime pentru restricționarea libertății de exprimare atâta timp cât aceste acțiuni nu promovează „factor de națiune, rasă sau religie, ură, ce constituie instigare la ostilitate, violență și discriminare, sau „propaganda pentru război.”⁹⁵ Mai mult, CA a avut autoritatea să ia astfel de măsuri legale, adiționale și graduale⁹⁶ împotriva

⁸⁹ Mai mult, o persoană fizică nu poate fi un proprietar beneficiar la mai multe de două posturi TV. În decembrie 2022 CA a [sanționat](#) SRL Media Resurse și fondatoarea Orhei TV și TV6 pentru schimbarea proprietarului beneficiar fără acordul Consiliului, așa cum este prevăzut de lege.

⁹⁰ Potrivit interlocutorilor MOA BIDDО posturile Jurnal TV, TV8 și Ziarul de Gardă (zdg) beneficiază de granturi internaționale.

⁹¹ A se vedea [Dispoziția](#). Licențele au fost suspendate la următoarele posturi TV Primul în Moldova, RTR Moldova, Accent TV, NTV Moldova, TV 6 și Orhei TV. Hotărârea a fost contestată în instanță în data de 17 decembrie 2022 și a fost respinsă în prima instanță în data de 28 decembrie 2023.

⁹² Posturile TV sunt: Orizont TV, ITV, Prime TV, Publika TV, CANAL 2 și CANAL 3.

⁹³ Consiliul pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională a fost format în 2016 printr-o [Hotărâre](#) a Guvernului și este prezidat de Prim-ministru și Ministrul Dezvoltării Economice și Digitalizării.

⁹⁴ În [declarația](#) făcută pe 16 ianuarie 2024, câteva ONG-uri au criticat modificările prin care astăzi se face posibilă suspendarea licențelor de emisie *de facto* fără hotărârea unei instanțe judecătorești. La fel, au criticat faptul că aceste modificări au fost aprobate fără consultații publice.

⁹⁵ A se vedea [Art. 20 al PCDCP](#). Mai mult, organele internaționale și-au exprimat îngrijorări față de blocarea sau interdicția activității media drept măsură de răspuns la dezinformare, și subliniază că promovarea accesului la surse de informare diverse și verificabile este un răspuns mai eficient. A se vedea [Comunicatul](#) Reprezentantului OSCE pentru Libertatea Mass Media din 2014 privind propaganda în timpuri de conflict. A se vedea la fel pagina 11 din [Raportul](#) din 2022 a Raportorului Special ONU cu privire la promovarea și apărarea dreptului la libertatea de opinie și exprimare.

⁹⁶ Legea stipulează retragerea licenței de emisie, *printre altele*, pentru difuzarea conținutului care „constituie discurs care instigă la ură, dezinformare, propagandă de agresiune militară, are conținut extremist, cu caracter terorist sau care reprezintă o amenințare la securitatea națională”, după aplicarea sancțiunilor graduale.

acestor posturi TV, unele din care au fost sancționate în rânduri repetate în trecut pentru reflectare mediatică inexactă.⁹⁷

În februarie 2022, CSE a dispus furnizorilor de servicii de comunicații electronice să blocheze accesul la sursele care au promovat știri false, fapt evaluat drept amenințare la adresa securității naționale, potrivit identificării de către SIS.⁹⁸ În data de 13 octombrie 2023 CA a hotărât să nu prelungească licențele de emisie pentru alte două posturi TV.⁹⁹ În data de 26 octombrie câteva ONG-uri în domeniul mass media l-au condamnat pe Ion Chicu, președintele Partidului Dezvoltării și Consolidării Moldovei (PDCM) pentru „agresiune verbală și intimidare” față de jurnalista Ziarului de Gardă, ziar săptămânal.

Măsurile de restricționare a libertății de exprimare ar trebui să fie potrivite și proporționale menite să atingă un scop legitim prin aplicarea măsurilor cele mai puțin restrictive. Măsurile de tip suspendare sau retragere a drepturilor de difuzare ar trebui să fie aplicate doar dacă radiodifuzorul a comis încălcări grave și repetate a unei restricții legitime aplicate de regulatorul media sau de instanță.

B. CADRUL JURIDIC

Constituția și legislația garantează dreptul la libera exprimare. Legea din 2010 cu privire la Libertatea de Exprimare include prevederi despre pornirea proceselor civile de defăimare, însă prevederile privind defăimare în continuare sunt parte a Codului contravențional din 2008. Aceasta nu corespunde standardelor internaționale, care prevăd că cazurile de defăimare ar trebui să fie abordate exclusiv ca procese civile.¹⁰⁰ Potrivit interlocutorilor MOA BIDDО, de regulă, instanțele judecătorești se pronunță în favoarea libertății de exprimare, dar pretențiile la daune disproporționate și procesele civile lungi și costisitoare pun instituțiile media sub presiune.¹⁰¹

Conducerea actuală a Consiliului Audiovizualului (CA) și a radiodifuzorului public *TeleRadio-Moldova* (TRM) a fost numită după modificările aprobate la Codul Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA) în noiembrie 2021, prin care a fost stabilit controlul parlamentar asupra numirilor și demiterilor. Mecanismul prin care majoritatea parlamentară poate să elibereze din funcție membrii individuali ai conducerii fără probe juridice suficiente constituie o încălcare a standardelor internaționale.¹⁰²

⁹⁷ A se vedea paragraful 34 din [Comentariul General #34 la PIDCP](#) care stipulează că măsurile de restricționare a libertății de exprimare „trebuie să fie un instrument cel mai puțin invaziv dintre toate care ar putea să contribuie la atingerea funcției de protecție; acestea trebuie să fie proporționale interesului care urmează să fie protejat.”

⁹⁸ Până la 30 octombrie accesul la 73 de website-uri a fost blocat.

⁹⁹ Postul TV *Primul în Moldova* pentru nerespectarea rigorilor față de conținut și postul TV *Familia* pentru lipsa transparenței la capitolul finanțare și proprietarul beneficiar. A se vedea [hotărârea CA](#).

¹⁰⁰ A se vedea paragraful 47 în [Comentariul General #34 la PIDCP](#) care stipulează că „Statele urmează să ia în considerare decriminalizarea defăimării”. A se vedea, la fel, [Declarația Comună](#) a Raportorului Special ONU pentru libertatea de opinie și exprimare, Reprezentantului OSCE pentru libertatea mass media și a Raportorului Special OAS pentru libertatea de exprimare privind independența și diversitatea mass media în era digitală care prevede că „asigurarea că legile privind defăimare sunt exclusiv de natură civilă și nu penală, și nu constituie daune excesive”.

¹⁰¹ În iunie 2021, Ilan Șor a dat în judecată ONG-ul *RISE Moldova* pentru defăimare după ce redacția a anunțat într-o [postare pe Facebook](#) despre [investigația](#) marcă *RISE* privind participarea presupusă a acestuia în trafic de droguri. În data de 27 septembrie 2023, Curtea de Apel Chișinău a menținut hotărârea emisă în prima instanță, respingând recursul dlui Șor.

¹⁰² Directorul General TRM și membrii CA pot fi demisi de Parlament *printre altele* dacă ultimul „constată executarea incorectă sau ne-executarea responsabilităților.” În iunie 2022, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a [solicitat](#) autorităților să aducă prevederile legale în compliance cu standardele CE pentru a garanta independența reală și stabilitatea CA și să abordeze problema controlului politic potențial asupra radiodifuzorului public. Mai mult, Comitetul de Miniștri [a decis](#) să îmbunătățească supravegherea executării hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) în cazul [Manole și alții v. Republica Moldova](#) prin care Curtea a constatat că nu au existat garanții statutare suficiente pentru asigurarea independenței radiodifuzorului public.

Legea ar trebui să fie modificată astfel încât să asigure independența organelor de conducere atât a Consiliului Audiovizualului, cât și companiei TeleRadio-Moldova, dar și stabilitatea termenului mandatului membrilor acestor organe.

Prin modificările la CSMA din iunie 2022 este interzisă difuzarea conținutului care „incită la ură, dezinformare, propagandă de agresiune militară, are conținut extremist, cu caracter terorist sau care reprezintă o amenințare la adresa securității naționale”. Totuși, restricțiile cu privire la conținut extremist sau conținut cu caracter terorist sunt prea generale ca să se potrivească standardelor internaționale pe principiul legalității.¹⁰³ Mai mult, interdicția față de difuzare din anumite țări mai mult decât în bază de conținut nu respectă principiul proporționalității.¹⁰⁴

Măsura de interdicere a difuzării de conținut ar trebui să fie permisă doar în conformitate cu testul pentru restricționarea dreptului la libera exprimare în temeiul dreptului internațional, și anume că este prevăzută prin lege, contribuie la atingerea scopurilor legitime, este necesară și proporțională în vederea protecției acestor scopuri.

Codul Serviciilor Media Audiovizuale din 2018 *printre altele* stipulează cerințe față de conținut legat de principiile de imparțialitate și echilibru în prezentarea știrilor, evenimentelor actuale și programelor de discuție. Codul electoral și regulamentul detaliat al CEC cu privire la mass media stipulează reflectarea mediatică corectă, echilibrată și imparțială a campaniilor concurenților electorali de la începutul perioadei electorale.

C. CONSTATĂRILE PRIVIND MONITORIZAREA MASS-MEDIA [ACCES LA INFORMAȚII DETALIAȚE ÎN LIMBA ENGLEZĂ](#)

În conformitate cu recomandările precedente ale BIDD0, între 11 septembrie și 17 noiembrie CA a desfășurat monitorizarea cantitativă și calitativă a mediatizării campaniei în principalele buletine de știri la ore de maximă audiență, cu referință la 25 posturi TV și 17 posturi de radio, și a publicat 10 rapoarte săptămânale.¹⁰⁵ Față de 18 radiodifuzori au fost aplicate *din oficiu* în total 90 de sancțiuni, și șapte sancțiuni au fost aplicate în urma reclamațiilor depuse de concurenții electorali.¹⁰⁶ Monitorizarea rezultatelor de CA a dezvăluit o mediatizare neechilibrată în știri de la începutul monitorizării; totuși, măsurile au fost aplicate doar în rapoartele de monitorizare din noiembrie, posibil prea târziu pentru îmbunătățirea mediatizării parțiale.

Pentru a asigura o reflectare mediatică echilibrată și imparțială a campaniei electorale, Consiliul Audiovizualului ar trebui să aplice măsuri eficiente și imediate față de încălcări identificate. Legea ar

¹⁰³ Punctul 25 din [Comentariul General #34 la PIDCP](#) din 2011 prevede că pentru ca o restricție să fie considerată legală ea „trebuie să fie formulată cu suficientă precizie ca să permită persoanelor fizice să-și reglementeze conduita în modul corespunzător.” A se vedea la fel [Declarația comună privind libertatea de exprimare și combaterea extremismului violent](#) din 2016 care stipulează că „conceptele de „extremism violent” și „extremism” nu trebuie să fie folosite ca bază pentru restricționarea libertății de exprimare în cazul în care acestea nu sunt definite foarte clar și suficient de îngust.”

¹⁰⁴ Legea interzice difuzarea emisiunilor cu conținut informativ, militar sau politic produse în alte țări decât statele-membre ale UE, Statele Unite ale Americii, Canada sau țările care au ratificat Convenția Europeană privind Televiziunea Transfrontalieră. A se vedea la fel punctul 102 din [Avizul](#) Comisiei de la Veneția privind modificările la CSMA, din octombrie 2022.

¹⁰⁵ Până la data de 22 octombrie CA a monitorizat mediatizarea campaniei doar în buletine de știri. Din 23 octombrie CA lărgit numărul de programe și metodologia de monitorizare, în același timp micșorând numărul radiodifuzorilor monitorizați până la 15 posturi TV, fără posturi de radio. Sumarul raportului a fost publicat în data de 1 decembrie.

¹⁰⁶ Posturilor *Jurnal TV* și *PRO TV* Chișinău le-au fost aplicate două și una sancțiuni, respectiv, urmare a 12 reclamații depuse de primarul mun. Chișinău, Ion Ceban și MAN. În plus, fiecare din posturi *ATV* și *Bugeac FM* au primit câte două sancțiuni în urma reclamațiilor din partea a două persoane fizice.

trebui să prevadă oportunitatea de remediere a reflectării mediatiche imparțiale în momentul în care aceasta se întâmplă în loc să stipuleze sancționarea mass media mai târziu.

Pentru a aplica cerințele față de mediatizare echilibrată în știri, evenimente actuale și programe de discuții prevăzute de Codul Serviciilor Media Audiovizuale, monitorizarea cantitativă și calitativă ar trebui să fie desfășurată și în perioadele între alegeri.

În data de 6 octombrie MOA BIDD0 a început monitorizarea proprie a mass media.¹⁰⁷ Constatările au arătat că pe posturile TV campania electorală a fost în mare parte reflectată în știri, iar 49 de dezbateri electorale cu candidați au fost difuzate pe posturile TV publice și comerciale. În total, numărul de știri care au reflectat alegerile a fost destul de mic, și toate 6 posturi TV monitorizate au dat dovadă de un anumit grad de parțialitate. Din timpul buletinelor de știri radiodifuzorul public *Moldova1* a dedicat 21% partidului Șansă, 22% partidului MAN, 9% - PAS, 10% - PCRM, 10% partidului Renaștere și 6% - PSRM.¹⁰⁸

Toate posturile TV monitorizate, cu o singură excepție, au reflectat știrile despre partidul Șansă pe un ton negativ.¹⁰⁹ Postul TV *OrizontTV*, înainte de a-i fi suspendată licența de emisie, a difuzat un număr semnificativ de știri pe ton negativ despre MAN, PAS, Partidul Renaștere, PSDE și PSRM.¹¹⁰ Radiodifuzorul public *Moldova1* a organizat 13 dezbateri electorale în 8 circumscripții, la care au participat mai mulți candidați sau reprezentanții lor, astfel contribuind la informarea alegătorilor la nivel local. Totuși, mai mulți candidați invitați nu s-au prezentat, iar unele dezbateri nu au fost suficient de competitive.¹¹¹ În general, instituțiile media monitorizate au oferit informații suficiente și diverse pentru a împuternici alegătorii să facă o alegere informată.

XI. RECLAMAȚII ȘI CONTESTAȚII

În conformitate cu recomandările precedente BIDD0, din Codul electoral aprobat în 2022 au fost eliminate incoerențele și prevederile contradictorii legate de organele competente pentru soluționarea disputelor electorale. Reclamații împotriva hotărârilor, acțiunilor sau inacțiunilor organelor electorale pot fi depuse de alegători sau concurenți electorali către organul electoral superior. Recursuri și contestații pot fi depuse în judecătoria competente și după la instanțele de nivel superior. Reclamațiile împotriva concurenților sunt depuse la organul electoral care i-a înregistrat, iar în contextul alegerilor locale acestea sunt BESV. Curtea de Apel Chișinău a primit reclamații împotriva hotărârilor CEC și ale CA legate de reflectarea mediatică a alegerilor. Depunerea și adjudecarea reclamațiilor și contestațiilor electorale sunt eligibile pentru examinare în mod accelerat, timp de trei zile pentru fiecare, în conformitate cu bunele practici internaționale. Totuși, având în vedere că perioada campaniei se suprapune cu procesele de soluționare a disputelor legate de înregistrarea candidaților, cadrul legal nu

¹⁰⁷ Între 6 octombrie și 3 noiembrie MOA BIDD0 a monitorizat șase posturi TV, inclusiv *Cinema 1*, *Jurnal TV*, *Moldova1*, *Orizont TV*, *PRO TV* și *TV 8*, și cinci redacții media online: *zdg.md*, *point.md*, *newsmaker.md*, *noi.md* și *kp.md*.

¹⁰⁸ Postul *Cinema1* a acoperit partidul Șansă (6%), MAN (7%), PAS (36%), PCRM (3%), Renaștere (3%), PSRM (4%), *JurnalTV* - Șansă (16%), MAN (13%), PAS (9%), PCRM (4%), Renaștere (11%), PSRM (8%), *OrizontTV* - Șansă (27%), MAN (11%), PAS (17%), PCRM (0%), Renaștere (11%), PSRM (16%), *PROTV Chișinău* - Șansă (21%), MAN (8%), PAS (6%), PCRM (2%), Renaștere (5%), PSRM (5%), *TV8* - Șansă (25%), MAN (2%), PAS (10%), PCRM (2%), Renaștere (11%), PSRM (11%)

¹⁰⁹ Posturile TV *Cinema1*, *JurnalTV*, *Moldova1*, *OrizontTV*, *PROTV Chișinău*, și *TV8* au reflectat știrile despre partidul Șansă pe un ton negativ în 48%, 59%, 53%, 13%, 75% și 50% de cazuri corespunzător.

¹¹⁰ MAN (39%), PAS (36%), Partidul Renaștere (57%), PSDE (36%) și PSRM (58%).

¹¹¹ În data de 18 octombrie în Orhei la dezbateri au participat doar doi concurenți de la partidele Șansă și Renaștere. *Moldova 1* a informat că componența la dezbateri este formată în baza listelor candidaților la nivelul circumscripției.

oferă a cale de remediu care ar asigura condițiile echitabile pentru toți concurenții electorali, cum ar fi în conformitate cu standardele internaționale.¹¹²

Modificările aprobate în data de 4 octombrie care stipulează interdicția anumitor membri ai unui partid declarat neconstituțional să participe la alegeri pe termen de trei ani, au permis dreptul la recurs împotriva hotărârilor CEEdC direct la Curtea de Apel Chișinău. Din 21 de candidați cărora li s-a refuzat înregistrarea de CEEdC, cinci au depus contestații.¹¹³ În patru cazuri, Curtea de Apel Chișinău a menținut hotărârile organului electoral și într-un singur caz a întors dosarul la CEEdC Orhei spre re-examinare.¹¹⁴ Trei hotărâri au fost contestate la Curtea Supremă de Justiție, care a menținut hotărârile instanței de nivel inferior.

Din ziua în care au fost anunțată data alegerilor, 4 iulie, pe website-ul CEC au fost încărcate 102 de contestații privind înregistrarea candidaților, acțiuni de agitație electorală prematură și utilizarea abuzivă a resurselor administrative de către concurenții electorali. Din acestea douăzeci și nouă au respins, 35 au fost examinate în favoarea contestatarului, 5 au fost trimise către CEEdC competent.¹¹⁵ În cazul contestațiilor legate de încălcările pasibile de sancțiuni administrative, CEC-ul a notificat Ministerul Afacerilor Interne și alte instituții competente. În cinci cazuri, recursuri au fost depuse la Curtea de Apel Chișinău, care a anulat trei hotărâri ale CEC-ului.¹¹⁶

Un număr relativ mic de contestații a fost depus la CEEdC și în judecătorii raionale. În baza informației oferite MOA BIDDО, în total 60 de contestații au fost depuse la CEEdC de nivelul II, legate în primul rând de înregistrarea candidaților și presupuneri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, majoritatea au fost respinse drept neîntemeiate. Nici o contestație nu a fost depusă la 2 din 15 instanțe judecătorești.¹¹⁷ Recursuri împotriva 40 de hotărâri emise de CEEdC de nivelul II au fost depuse în judecătorii, legate în primul rând de aspecte de înregistrare a candidaților. Judecătorii au emis hotărâri motivate adecvat, pronunțate în timp util, și publicate pe website-uri respective, iar audierile au fost deschise publicului, ori transmise în direct ori transcrierile au fost publicate online. Cu toate acestea,

¹¹² Paragraful 2 din PIDCP stipulează că „orice persoană a cărei drepturi sau libertăți, așa cum sunt recunoscute de prezentul Pact, sunt încălcate, va avea o cale de atac eficientă” și că „pentru a asigura că orice persoană care solicită o astfel de cale de atac, va avea acest drept determinat de un organ judiciar competent, de autoritățile administrative sau legislative, sau de oricare altă autoritate competentă, așa cum este prevăzut de sistemul legal în Statul respectiv, și posibilitatea de remediu judiciar”. Mai mult, Articolul 13 al Convenției europene a drepturilor omului prevede că „orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”

¹¹³ Candidații respinși fie au contestat legalitatea dispoziției Comisiei pentru Situații Excepționale și a modificărilor la Codul electoral, fie au presupus că organul electoral nu i-a notificat despre audiere în instanță.

¹¹⁴ În cazul fostului primar din Orhei, Pavel Verejanu, Curtea de Apel Chișinău a admis recursul împotriva hotărârii CEEdC Orhei de a refuza înregistrarea fostului primar. Curtea a considerat că această hotărâre nu a fost complet motivată, organul electoral nu a informat contestatarul despre faptul că el a fost inclus în lista persoanelor cărora li se interzice să candideze, și că CEEdC nici nu i-a permis contestatarului să prezinte probe prin care el ar fi putut fi scutit de această prevedere legală. Hotărârea a fost menținută de Curtea Supremă de Justiție și CEEdC Orhei a trebuit să re-examineze cazul dat și în final a refuzat înregistrarea candidatului.

¹¹⁵ În majoritatea cazurilor în care contestația a fost menținută, CEC-ul a reamintit părților să se abțină de la comportament ilegal, și doar în 8 cazuri concurenții au primit avertizare. Peste 40 de reclamații, două din ele depuse în ziua alegerilor privind presupusa încălcare a zilei tăcerii, au fost adresate de către CEC către CEEdC competent sau diferitor inspectorate de poliție la nivel de circumscripție.

¹¹⁶ Acele hotărâri au fost cu referință la demiterea unui membru CEEdC 25 (Orhei), respingerea unui candidat la funcția de primar pentru 2 funcții/concursuri, și respingerea reclamației PDCM împotriva PAS pentru presupusa utilizare a resurselor administrative și a imaginii Președintei Maia Sandu.

¹¹⁷ Judecătoria din Soroca și Edineț.

nivelul de încredere în sistemul judecătoresc în continuare este foarte scăzut în pofida unor îmbunătățiri recente.¹¹⁸

Dispoziția CSE din 3 noiembrie privind anularea înregistrării tuturor candidaților partidului politic Șansă a fost contestată în Curtea de Apel Chișinău în data de 4 noiembrie, însă în ziua alegerilor dosarul a fost încă pe rol (a se vedea capitolul *Înregistrarea candidaților*). În data de 12 decembrie într-o hotărâre finală, Curtea de Apel Chișinău a anulat dispoziția CSE în temeiul depășirii de către CSE a competențelor sale, dat fiind faptul că puterea de legiferare în materie electorală aparține exclusiv Parlamentului.

XII. OBSERVAREA ALEGERILOR

Cadrul legal prevede acreditarea cetățenilor țării și observatorilor internaționali. Observatorii au dreptul la acces la toate informațiile privind scrutinul, etapele procesului electoral și posibilitatea de a înregistra activitatea comisiilor și secțiilor de votare, dacă aceste acțiuni nu compromit confidențialitatea votului și respectarea datelor personale. Codul electoral nu include prevederea pentru concurenții electorali să desemneze observatori, însă partidele politice și candidații s-au folosit de dreptul legal de a numi reprezentanți la toate nivelele de administrarea electorală. Noul Cod electoral acum stipulează ca instituțiile media să fie acreditate la CEC dacă doresc să monitorizeze procesul electoral.

CEC a acreditat 11,902 observatori naționali și 401 observatori internaționali. Organizația Promo-LEX, parte a Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte, a desfășurat monitorizarea de termen lung și scurt pe o scară largă, delegând 40 de observatori de termen lung, 600 de observatori staționari și 70 de echipe mobile în ziua alegerilor pentru a acoperi trei pătrimi din toate secțiile de votare în țară, și toate secțiile de votare la Chișinău și Bălți. CEC-ul a refuzat să acrediteze șapte observatori potențiali din partea BIDDО nominalizați de Federația Rusă. CEC-ul a informat MOA BIDDО că această decizie a fost întemeiată în baza informațiilor și verificărilor efectuate de Serviciul de Informații și Securitate.

XIII. ZIUA ALEGERILOR

Ziua alegerilor a decurs calm și votul s-a desfășurat ordonat. Procedurile au fost respectate, observatorii MIOA nu au constatat cazuri de neregularități semnificative și au remarcat că observatorii în majoritatea cazurilor au putut să monitorizeze procedurile fără restricții. CEC-ul a raportat în timp real informațiile privind prezența la vot dezagregată pe vârstă și gen, și a organizat informarea periodică a mass-media.

A. DESCHIDERA ȘI PROCESUL DE VOTARE

Deschiderea secțiilor de votare a fost evaluată pozitiv în toate cele 106 de monitorizări și procedurile au fost respectate. Majoritatea secțiilor de votare monitorizate s-au deschis la timp.¹¹⁹ Sistemul SAISE nu a fost operațional în 5 secții de votare.

Procesul de votare a fost evaluat pozitiv de către observatorii MIOA în 99% de monitorizări, indicând un proces bine desfășurat. Procedurile au fost în mare măsură respectate, iar procesul a fost bine

¹¹⁸ Potrivit rezultatelor [sondajului opiniei publice](#) din 2023, desfășurat de Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 23% de respondenți și-au exprimat încrederea în sistemul judecătoresc. În 2018, [nivelul de încredere](#) în sistemul judecătoresc a constituit doar 7%.

¹¹⁹ BESV în Cantemir a suspendat votul cu puțin timp după deschidere din cauza buletinelor de vot imprimate incorect; BESV a imprimat repetat buletinele de vot și a reluat activitatea peste două ore.

gestionat în mod transparent de BESV în majoritatea secțiilor de votare monitorizate. Cele câteva evaluări negative au fost legate de neasigurarea secretului votului și de supraaglomerare.

Spațiul secțiilor de votare nu a permis asigurarea secretului votului în 4% din monitorizări. În unele secții de votare camerele video instalate pentru transparență sporită a procesului de vot, acopereau și zona cu urnele, ceea ce potențial putea să compromită secretului votului.¹²⁰ În unele ocazii, observatorii MOA BIDDО au remarcat că alegătorii nu îndoiau buletinele de vot în modul care ar asigura secretul votului, chiar dacă uneori asta s-a făcut intenționat pentru a evita să strice buletinul prin pete de cerneală. Supraaglomerarea a fost raportată în 4% din monitorizări, în mare parte fiind rezultatul spațiului limitat și controlului slab asupra rândului format. Procedurile de identificare a alegătorilor și verificare electronică au fost eficiente, cu excepția unor cazuri tehnice izolate.

Comisiile secțiilor de votare ar trebui să fie instruite să verifice și să ajusteze poziționarea cabinelor de vot și a camerelor video pentru protecția secretului votului. Importanța secretului votului ar putea fi evidențiată în timpul instruirilor pentru comisiile electorale, dar și în materiale și programe educaționale pentru alegători.

Votarea în grup a fost observată în 22 de cazuri, în majoritatea cazurilor membrii de familie au votat împreună. Observatorii MOA BIDDО au remarcat că secțiile de votare au fost în general ajustate și potrivite pentru alegătorii cu dizabilități fizice, însă doar 34% din secții erau ajustate pentru accesul independent al persoanelor pe scaune cu roțile din cauza scârilor sau altor obstacole, insuficient pentru persoanele cu mobilitate redusă.

Pentru a promova votul universal și a asigura participarea egală a persoanelor cu dizabilități, sunt necesare mai multe eforturi din partea autorităților de asigurare a accesului liber la secțiile de votare pentru alegătorii cu mobilitate redusă.

Transparența a fost asigurată în mare parte de reprezentanții candidaților electorali, prezenți în 94% din secțiile de votare.¹²¹ Observatorii naționali au fost prezenți în 38% din secțiile de votare monitorizate, majoritatea din ei desemnați de organizația Promo-Lex. În 9% din monitorizări, alegătorii au fost redirecționați la alte secții de votare și în 3% din secții de votare alegătorilor care nu au prezentat buletinul de identitate nu li s-a permis să voteze.

Transportarea organizată a alegătorilor este interzisă prin lege cu scopul de a combate cumpărarea voturilor. Totuși, CEC-ul a publicat informații despre 77 de cazuri de transportare organizată, din care 5 au fost remarcate de observatorii MOA BIDDО. În plus, CEC-ul a bănuit cumpărarea voturilor în 11 cazuri, și alte 16 cazuri au fost raportate de Inspectoratul General de Poliție. După închiderea secțiilor de votare Inspectoratul General de Poliție a raportat 37 de cazuri în care alegătorii s-au fotografiat cu buletinele de vot, iar CEC a fost sesizat despre 27 de astfel de cazuri.¹²²

B. ÎNCHIDEREA SECȚIILOR DE VOTARE ȘI NUMĂRAREA VOTURILOR

Conduita generală la numărare a fost evaluată pozitiv de MOA în toate, cu excepția a 15 din cele 89 din cazuri monitorizate, și observatorii au evaluat procesul în mare parte drept bine organizat, ordonat și

¹²⁰ Câte o cameră video a fost instalată în fiecare secție de votare pentru înregistrarea procedurilor de deschidere, votare și numărare. Procesele de deschidere și votare trebuie să fie înregistrate în totalitate, însă anume pentru votare camerele trebuie să acopere doar zona cu urna în care sunt plasate buletinele de vot.

¹²¹ Reprezentanții PSRM au fost prezenți în 72%, PAS în 43%, Partidul Renaștere în 32%, reprezentanții PDCM au fost prezenți în 17% de secții de votare, ai PDSE în 17% și ai partidului Șansă în 1.5% din secțiile de votare monitorizate.

¹²² În ziua alegerilor CEC a primit 315 de sesizări, din care 83 de cazuri de campanie electorală și 5 cazuri de afișarea neautorizată a materialelor electorale. Două cazuri au fost examinate din perspectiva Codul de procedură penală, și au fost pornite 18 dosare contravenționale. În plus, au fost înregistrate peste 95 de alte încălcări a procesului electoral.

transparent. Cu toate acestea au fost remarcate câteva neregularități și omiteri. În unele cazuri, BESV nu au respectat toate etapele procedurale, cum ar fi determinarea numărului de buletine de vot emise prin numărarea semnăturilor în listele electorale (11 cazuri) și a numărului buletinelor de vot găsite în cabina de vot staționară (14 cazuri), și evitarea de a afișa public protocoalele cu rezultatele numărării (39 de cazuri). Cu toate acestea, observatorii au primit o copie la solicitare. În 36 de cazuri validitatea buletinelor de vot contestate nu a fost decisă prin votul membrilor BESV. Observatorii MOA BIDDО la fel au raportat că în unele secții de votare un număr mare de voturi nevalide a fost înregistrat din buletinele aruncate în favoarea candidaților, înregistrarea cărora a fost anulată, și a listelor de candidați nominalizați de partidul Șansa. În 22 de cazuri, buletinele de vot pentru fiecare concurent electoral au fost amestecate la numărare în loc să fie puse aparte așa cum este prevăzut procedural. În 18 cazuri, BESV au avut probleme să reconcilieze protocoalele cu rezultate, și în 9 cazuri membrii BESV le-au semnat preliminar înainte de completarea acestora în cifre. Unele din aceste neregularități au constituit temei pentru solicitări de numărare repetată după ziua alegerilor (a se vedea capitolul *Evoluții post-electorale*).

Comisia Electorală Centrală ar putea să îmbunătățească eficiența instruirilor pentru Comisiile secțiilor de votare prin a evidenția semnificația procedurilor de închidere, numărare și completare a protocoalelor cu rezultate. În plus, CEC ar putea să ia în considerare elaborarea unor instrumente de completare a protocoalelor cu rezultate și de verificare a reconcilierii cu scopul de a evita erori tehnice.

C. TOTALIZAREA ȘI ANUNȚAREA REZULTATELOR

În general, organele electorale au desfășurat totalizarea rezultatelor alegerilor eficient și în timp util. Procesul de totalizare la CEdC de nivelul I a fost evaluat pozitiv în 59 din 72 de cazuri monitorizate. Evaluările negative au fost legate de ambianța generală și admisie caotică sau tergiversată a protocoalelor de către CEdC-uri. În trei cazuri, observatorii MOA BIDDО au remarcat probleme tehnice cu echipament pentru procesarea datelor și totalizare. La CEdC-uri de nivelul I procesul a fost evaluat de observatorii MOA BIDDО ca fiind în general profesionist și organizat, dar pe alocuri lent și neordonat. Procesul de totalizare la CEdC-uri de nivelul II a fost evaluat pozitiv în 59 din 64 de cazuri monitorizate. Totuși, de mai multe ori cifrele din protocoalele BESV nu au fost reconciliate în 17 și 11 cazuri monitorizare la CEdC-uri de nivelul I și nivelul II, corespunzător. Acestea au fost corectate de CEdC-uri pe loc sau BESV le-au întors pentru reconcilierea cifrelor. În plus, la CEdC-uri de ambele nivele, observatorii au raportat organizare slabă, spații insuficiente și supraaglomerate, cu posibilitate limitată de a asigura un proces de totalizare eficient dar și pentru un proces de monitorizare complex.¹²³

În vederea asigurării unui proces de totalizare eficient și transparent, sunt necesare mai multe eforturi pentru a alocă spații potrivite pentru Consiliile electorale de circumscripție de ambele nivele.

Prin lege CEC-ul urmează să publice rezultatele dezagregate per secție de votare imediat după procesare. Rezultatele preliminare, per circumscripție, au început să apară pe website-ul CEC în scurt timp după ora de închidere a secțiilor de votare și au fost actualizate pe măsura completării datelor de numărare a voturilor prezentate de secțiile de votare. În scurt timp de la publicarea primelor rezultate preliminare CEC a anunțat că sistemul IT a fost sub atacuri distribuite de tip refuz – serviciu (DDoS); totuși, CEC a raportat că atacurile au fost respinse eficiente și acestea nu au afectat procesul.

După închiderea secțiilor de votare CEdC de nivelul II au 48 de ore la dispoziție pentru livrarea copiilor oficiale ale protocoalelor cu rezultatele alegerilor la CEC. CEC a publicat copiile scanate ale

¹²³ În noaptea alegerilor CEdC Taraclia a rugat toți observatorii să plece deoarece spațiile au fost prea mici și prezența observatorilor îngreuna desfășurarea eficientă a procedurilor de totalizare.

protocoalelor cu rezultate de la toate secțiile de votare în data de 14 noiembrie.¹²⁴ Unii candidați care au depus contestații au făcut plângeri precum că CEdC-urile au refuzat să le transmită copiile protocoalelor cu rezultate.¹²⁵

Pentru a spori transparența rezultatele alegerilor ar trebui să fie publicate rapid pe website-ul Comisiei Electorale Centrale, dezagregate per secție de votare și disponibile într-un format accesibil.

Rezultatele finale au fost anunțate pe 17 și 27 noiembrie pentru toate etapele electorale și votarea repetată în funcția de primar, corespunzător.¹²⁶ Repartizarea mandatelor pentru funcțiile de primar și de consilieri în consiliile de nivelul I și II au fost anunțate pe 28 și 29 noiembrie.¹²⁷ Femeile au ocupat 24% din funcțiile de primari aleși, 33.33% - consilieri aleși de nivelul I și 40.35% - consilieri aleși de nivelul II.

XIV. EVOLUȚII POST-ELECTORALE

În conformitate cu legea alegătorii și concurenții electorali pot să conteste rezultatele alegerilor la CEdC de nivelul II (pentru rezultatele anunțate de CEdC de nivelul I) și la CEC (pentru rezultatele anunțate de CEdC de nivelul II), și pot să solicite renumărarea voturilor prin depunerea unei contestații la CEC. Recursurile pot fi depuse în instanțele competente.

Partidul Șansa a depus 35 de contestații solicitând invalidarea rezultatelor alegerilor la toate CEdC de nivelul II. Contestațiile au fost respinse de toate CEdC-uri ca fiind inadmisibile, deoarece partidul politic respectiv deja nu era un concurent electoral și, prin urmare, nu era eligibil să depună contestații.¹²⁸ Recursurile au fost acționate la CEC, care le-a respins invocând aceleași temeuri. Două contestații au fost depuse cu scop de anulare a înregistrării candidaților care fie s-au calificat pentru votarea repetată, fie au câștigat alegerile pentru funcția de primar în primul tur de alegeri. Într-un caz, CEdC Bălți a anulat înregistrarea unui candidat independent care s-a calificat pentru votarea repetată.¹²⁹ Într-un alt caz, PAS a depus o solicitare de a anula înregistrarea împotriva unui candidat câștigător în alegeri pentru funcția de primar în Orhei pe motiv de presupusul abuz de resurse administrative și pentru utilizarea

¹²⁴ Potrivit CEC, din motive de securitate cibernetică, CEdC-urile și BESV nu au avut acces la sistemul SAISE și doar CEC are posibilitatea să încarce protocoalele cu rezultatele alegerilor înainte de publicarea acestora pe website. CEC-ul a adus la cunoștință că o altă explicație pentru îngreunarea procesului este insuficiența de cadre în departamentul IT.

¹²⁵ Un candidat din partea partidului Șansa la funcția de consilier local în comuna Bubuieci (mun. Chișinău) a contestat presupusul refuz de a oferi protocolul cu rezultate, însă contestația a fost respinsă de Curtea de Apel Chișinău din lipsa de probe și, ulterior, respinsă de Curtea Supremă de Justiție.

¹²⁶ A se vedea [rezultatele](#) pentru turul de alegeri din 5 noiembrie, și pentru [votare repetată pentru funcția de primar](#)

¹²⁷ A se vedea [repartizarea mandatelor în funcția de primar](#). A se vedea rezultatele pentru funcțiile de consilieri de [nivelul I și nivelul II](#).

¹²⁸ O contestație a fost depusă la Curtea de Apel Chișinău prin care se argumenta că candidații nominalizați la fel trebuie să aibă dreptul să conteste anularea înregistrării. În acest temei Curtea de Apel Chișinău a întors dosarul la Judecătoria Criuleni pentru reexaminare pe merit. Cazul a primit ulterior un refuz din partea Judecătoria Criuleni ca fiind neîntemeiat.

¹²⁹ O contestație a fost depusă la CEdC Bălți de un candidat din partea partidului Șansa și de președintele partidului, împotriva candidatului independent care s-a calificat pentru al doilea tur de alegeri cu 21.52% de voturi. În contestație a fost solicitată anularea înregistrării candidatului independent din cauza rolului său de administrator la *Telesistem TV Moldova* declarată ca fiind controlată de Ilan Șor, includerea dnei pe lista Canadei de sancțiuni internaționale, dar și pentru depășirea plafonului pentru fond electoral, și utilizarea abuzivă a fondurilor nedeclarete. În aceste teme CEdC Bălți a anulat înregistrarea candidatului, iar CEC a menținut decizia. Această decizie a fost menținută de toate instanțele, inclusiv printr-o hotărâre finală din partea Curții Supreme în data de 18 noiembrie.

fondurilor, obținute din surse afiliate cu Ilan Șor. În data de 18 noiembrie, judecătoria Orhei a respins contestația ca fiind neîntemeiată.¹³⁰

În total CEC a primit 95 de solicitări de numărare repetată a voturilor, din care 18 pentru renumărarea voturilor în circumscripțiile de nivelul I. Deciziile privind desfășurarea numărării repetate au fost aprobate de CEC din cauza diferențelor foarte mici în numărul de voturi, neregularități pe parcursul numărării, număr înalt de voturi nevalide, și diferențelor între rezultatele BESV și cele validate de CEEdC-uri.¹³¹ Doar 18 din 95 de solicitări de numărare repetată a voturilor au fost prezentate în timpul ședinței deschise CEC în data de 10 noiembrie.¹³²

Restul 77 de solicitări au fost examinate de către CEC într-o ședință închisă și au fost respinse drept neîntemeiate. Faptul că solicitările care au primit refuz nu au fost publicate este contrar principiului transparenței și provoacă dubii referitor la temei justificate pentru respingerea la pachet a acestor solicitări printr-o singură hotărâre.¹³³ Șapte contestații au fost depuse la Curtea de Apel Chișinău împotriva hotărârii CEC-ului de a respinge solicitările de numărare repetată a voturilor. Toate contestațiile au fost respinse deoarece contestatarii nu au prezentat probe, iar Curtea a considerat că CEC și-a exercitat competența în conformitate cu legea.

Renumărarea voturilor a fost organizată în 18 CEEdC-uri de nivelul I în decurs de 3 zile după hotărârea CEC. CEC a publicat rezultatele renumărării pe website-ul său în data de 15 noiembrie. În două CEEdC de nivelul I renumărarea voturilor a rezultat în participarea candidaților diferiți în al doilea tur al alegerilor. Rezultatul tuturor celorlalte renumărări, cu excepția uneia, fie au avut rezultate nealterate (10 cazuri), fie a arătat diferența de un vot.

Patruzeci și patru contestații au fost depuse în ziua imediat după ziua alegerilor în opt judecătoria, marea majoritatea din acestea au fost de la candidații partidului Șansa, care au contestat validitatea rezultatelor sau decizia privind anularea înregistrării lor în calitate de candidați. Un total de 33 de contestații au fost depuse la trei curți de apel. La Curtea de Apel Chișinău 24 de contestații, majoritate de la partidul Șansa, au fost înregistrate împotriva hotărârilor CEC și CEEdC.¹³⁴ Toate celelalte contestații au fost respinse ca fiind inadmisibile sau neîntemeiate. Cinci contestații au fost depuse la Curtea de Apel Bălți și altele patru la Curtea de Apel Comrat (majoritatea au fost depuse de reprezentanții partidului Șansă, solicitând invalidarea rezultatelor preliminare publicate de CEEdC), toate au fost respinse.

La Curtea Supremă au fost depuse în total 23 de recursuri până la data de 20 noiembrie, din care 7 împotriva hotărârii CEC de a respinge solicitările de numărare repetată a voturilor. Contrar interpretării CEC a Codului electoral, Curtea Supremă a considerat că diferența de sub 10% de voturi între primii

¹³⁰ CEEdC Orhei a respins în trecut această contestație ca fiind inadmisibilă și, conform CEC, a validat rezultatele, cu toate că dosarul a fost încă la etapa de examinare în instanțe.

¹³¹ Prin lege solicitările de renumărare a voturilor vor fi luate în considerare de către CEC atunci când este depistată o diferență de până la 10% între voturile valide pentru concurenții electorali, și când datele înregistrate sau corectările făcute în protocoalele cu rezultatele alegerilor provoacă întrebări față de veridicitatea lor sau posibile erori.

¹³² CEC a informat MOA BIDDО că aceste contestații nu au fost publicate pe website din cauza lipsei de timp și insuficienței resurselor umane disponibile pentru a îndeplini această sarcină.

¹³³ CEC a informat MOA BIDDО că contestatarii fie nu au indicat motivele pentru solicitarea renumărării voturilor, nu au inclus referințe la prevederile presupus încălcate, au indicat doar corectări minore făcute în protocoale, care nu au afectat rezultatele alegerilor, nu au avut documente și informații suficiente pentru a justifica renumărarea voturilor, fie că acestea nu au fost semnate. În data de 10 noiembrie CEC a publicat o singură [hotărâre](#) pentru toate cele 77 de solicitări, indicând clar conținutul fiecărei solicitări.

¹³⁴ O singură contestație de un candidat în Criuleni, de la partidul Șansă, a fost admisă.

doi candidați a fost suficientă pentru a dispune renumărarea voturilor și că criteriile pentru renumărare, așa cum sunt prevăzute de Codul electoral, nu trebuie să fie interpretate cumulativ.¹³⁵

În data de 19 noiembrie Curtea Supremă a examinat 12 contestații împotriva rezultatelor alegerilor în turul întâi. Cadrul legal stipulează că rezultatele sunt validate de CEDC-uri doar după ce sunt pronunțate hotărârile judecătorești finale cu privire la toate contestațiile relevante și că orice contestație împotriva unei hotărâri a unui organ electoral prin care sunt disqualificați candidați, *de jure* o face suspendată. Totuși, în data de 17 noiembrie CEC a publicat pe website-ul său rezultatele din 273 de localități și a stabilit data celui de-al doilea tur de alegeri cu două zile mai târziu în pofida faptului că examinarea contestațiilor depuse era în derulare la toate curțile de apel și la Curtea Supremă de Justiție, inclusiv acele din ele pentru care urma să fie al doilea tur de alegeri.¹³⁶ CEC-ul și-a motivat hotărârea de a organiza al doilea tur de alegeri în data de 19 noiembrie prin stipulările Codului electoral de a organiza al doilea tur de alegeri în decurs de două săptămâni.

Pentru a asigura dreptul la recurs efectiv al doilea tur de alegeri ar trebui să fie desfășurat doar după ce vor fi pronunțate hotărârile finale cu privire la contestații depuse împotriva rezultatelor alegerilor. Legea ar putea să stipuleze special o întârziere mai lungă între două tururi de alegeri.

XV. RECOMANDĂRI

Aceste recomandări, evidențiate în textul raportului, sunt oferite cu scopul de a îmbunătăți procesele de desfășurare a alegerilor în Republica Moldova și de a susține eforturile de aducere a acestor procese în conformitate cu angajamentele OSCE și altor obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice. Aceste recomandări trebuie să fie citite în coroborare cu recomandările precedente BIDDO care încă nu au fost abordate. BIDDO este pregătit să ofere asistență autorităților Republicii Moldova pentru îmbunătățirea continuă a procesului electoral și pentru integrarea recomandărilor incluse în acest raport și cele precedente.¹³⁷

A. RECOMANDĂRI PRIORITARE

1. În conformitate cu jurisprudența Curții Constituționale, ar trebui de introdus un mecanism eficient de control parlamentar asupra dispozițiilor Comisiei pentru Situații Excepționale atunci când alegerile sunt desfășurate în contextul stării de urgență.

¹³⁵ În două cazuri, Curtea Supremă de Justiție a admis contestațiile și a dispus renumărarea voturilor să aibă loc în data de 20 noiembrie pentru alegerile în funcția de primar în comunele Sănătăuca (raionul Florești) și Hîjdieni (raionul Glodeni).

¹³⁶ De exemplu, alegerile primarului în comuna Sănătăuca, raionul Florești.

¹³⁷ În paragraful 25 al [Documentului OSCE de la Istanbul 1999](#) statele parte la OSCE s-au angajat „să reacționeze prompt evaluările și recomandările BIDDO”. Acțiunile întreprinse în urma recomandărilor precedente sunt evaluate de MOA BIDDO după cum urmează: recomandările 10, 13, 15, 19, 21, 22 și 27 din [Raportul final BIDDO Alegeri Locale 2015](#) (2015 Raportul final), recomandarea 9 din [Raportul final BIDDO Alegeri Prezidențiale 2016](#) (2016 Raportul final), recomandările 4, 8, 11, 13, 15, 16 și 32 din [Raportul final BIDDO Alegeri Parlamentare 2019](#) (2019 Raportul final), și recomandările 7, 12 și 18 din [Raportul final BIDDO Alegeri Parlamentare Anticipate 2021](#) (2021 Raportul final) sunt implementate în totalitate. Recomandările 3, 8, 9, 11, 12, 14 și 28 din Raportul final 2015, și recomandare 27 din Raportul final 2016, recomandările 2, 7, 14, 17, 21 și 29 din Raportul final 2019, recomandările 1, 9, 19, 20, 21 și 23 din Raportul final 2021 sunt implementate în mare parte. Recomandările 1, 2, 5, 6, 7, 16, 17, 20, 23 și 25 din Raportul final 2015, recomandările 1, 2, 8, 16, 18, 22, 24 și 25 din Raportul final 2016, recomandările 1, 3, 5, 9, 10, 12, 20, 23 și 31 din Raportul final 2019, recomandările 7, 8, 9, 10, 14, 20 și 22 din Raportul final BIDDO cu privire la alegerile prezidențiale din 2020 și recomandările 3, 5, 8, 11, 14, 15 și 22 din Raportul final 2021 sunt parțial implementate. A se vedea la fel [baza de date a recomandărilor electorale](#) BIDDO.

2. Autoritățile ar trebui să aplice toate măsurile necesare pentru a asigura independența Comisiei Electorale Centrale (CEC). Acestea pot include o revizuire a componenței actuale a CEC-ului înainte de alegerile prezidențiale și parlamentare cu scopul de a evita posibilitatea dominației unui singur partid politic.
3. În timp ce măsurile de păstrare a integrității alegerilor în conformitate cu bunele practici internaționale trebuie să fie menținute, acestea ar trebui să fie ajustate astfel încât să garanteze dreptul la vot pentru toți alegătorii, care își schimbă viza de reședință sau domiciliul aproape de ziua alegerilor, fie la adresa veche sau la adresa nouă.
4. În conformitate cu standardele internaționale ar trebui să fie regândite condițiile la capitolul educație pentru exercitarea dreptului de a candida la funcția de primar.
5. În conformitate cu obligațiile și standardele internaționale, hotărârile privind anularea înregistrării candidaților ar trebui să aibă la bază principii de legalitate, legitimitate și proporționalitate. Pentru a evita dăunarea ireparabilă a dreptului de a candida, legislația și instituțiile ar trebui să garanteze o cale oportună de recurs efectiv.
6. Concurenții electorali și demnitarii înalți ar trebui să se abțină de la utilizarea funcțiilor publice și a proiectelor finanțate de Guvern cu scopul de a obține avantaje electorale nedrepte în perioada campaniei electorale. CEC ar trebui să aplice sancțiuni oportune și proporționale pentru încălcările în campanie în mod egal față de toți participanții în procesul electoral, indiferent de statutul funcției sau alte considerații.
7. Măsurile de restricționare a libertății de exprimare ar trebui să fie potrivite și proporționale menite să atingă un scop legitim prin aplicarea măsurilor cele mai puțin restrictive. Măsurile de tip suspendare sau retragere a drepturilor de difuzare ar trebui să fie aplicate doar dacă radiodifuzorul a comis încălcări grave și repetate a unei restricții legitime aplicate de regulatorul media sau de instanță.
8. Legea ar trebui să fie modificată astfel încât să asigure independența organelor de conducere atât a Consiliului Audiovizualului, cât și companiei TeleRadio-Moldova, dar și stabilitatea termenului mandatului membrilor acestor organe.
9. Măsura de interzicere a difuzării de conținut ar trebui să fie permisă doar în conformitate cu testul pentru restricționarea dreptului la libera exprimare în temeiul dreptului internațional, și anume că este prevăzută prin lege, contribuie la atingerea scopurilor legitime, este necesară și proporțională în vederea protecției acestor scopuri.
10. Pentru a spori transparența rezultatele alegerilor ar trebui să fie publicate rapid pe website-ul Comisiei Electorale Centrale, dezagregate per secție de votare și disponibile într-un format accesibil.
11. Pentru a asigura dreptul la recurs efectiv al doilea tur de alegeri ar trebui să fie desfășurat doar după ce vor fi pronunțate hotărârile finale cu privire la contestații depuse împotriva rezultatelor alegerilor. Legea ar putea să stipuleze special o întârziere mai lungă între două tururi de alegeri.

B. ALTE RECOMANDĂRI

Cadrul legal

12. Temeiurile legale pentru limitări ce rezultă din comportament neadecvat ar trebui să fie revizuite pentru a asigura o abordare individualizată și în conformitate cu standardele internaționale pentru drepturi electorale.

Administrarea alegerilor

13. Pentru a spori șansele persoanelor calificate de a activa ca membrii organelor electorale de nivel inferior, ar putea fi luate în considerare măsuri suplimentare pentru recrutare, printre care și compensații mai mari pentru munca în ziua alegerilor, stimulente pentru certificare și recertificare, incluse în registrul oficialilor electorali.
14. Pentru transparență mai mare a procesului de administrare electorală, publicarea tuturor deciziilor emise de Consilii electorale de circumscripție, inclusiv în privința reclamațiilor, în timp util și online, ar trebui să fie stipulată prin lege.

Înregistrarea alegătorilor

15. În conformitate cu obligațiile internaționale, toate restricțiile asupra drepturilor electorale pe motiv de dizabilitate intelectuală sau psihosocială trebuie să fie anulate.
16. În vederea asigurării votului universal, ar trebuie să fie depuse eforturi considerabile pentru a facilita accesul la actele personale de identitate pentru toți cetățenii și la înregistrarea tuturor cetățenilor care de facto locuiesc în țară, în special, pentru cetățenii de origine roma.
17. Autoritățile ar trebui să depună în continuare eforturi pentru îmbunătățirea exactității Registrului Alegătorilor, inclusiv prin mecanisme de eliminare automatizată sau în timp util a datelor despre persoanele decedate.

Înregistrarea candidaților

18. Ar putea fi luată în considerare modificarea regulilor privind cota de gen, astfel încât aceasta să fie reflectată mai eficient în pozițiile câștigătoare de pe buletinul de vot.

Campania electorală

19. Pentru a asigura condiții echitabile în campanie pentru toți candidații, ar trebui de modificat legea astfel încât aceasta să ofere suficient timp pentru finalizarea înregistrării unui candidat înainte de startul perioadei de campanie, inclusiv pentru procesele de soluționare a litigiilor relevante.
20. Pentru a promova condiții echitabile de concurență electorală și a asigura alegerea reală a alegătorilor, autoritățile ar trebui să ia în considerare limitarea rectificărilor la bugetul de stat cu scop de beneficii sociale până după convocarea alegerilor.
21. Partidele politice ar trebui să fie încurajate să identifice și să depășească barierele pentru femei candidate, inclusiv ca și participante în campanie electorală.

Finanțarea campaniei

22. Ar trebui de luat în considerare revizuirea criteriilor aplicate pentru anularea înregistrării candidaților pentru a permite aplicarea sancțiunilor treptate și proporționale. Anularea înregistrării ar trebui să fie aplicată în cazuri de încălcări grave și ca o ultimă soluție.
23. În conformitate cu recomandările precedente ar trebui de luat în considerare posibilitatea de a micșora numărul de rapoarte financiare interimare înainte de ziua alegerilor și de a prelungi termenul limită pentru depunerea rapoartelor finale.
24. Pentru a spori eficiența procesului de supraveghere a finanțării campaniei electorale, autoritățile electorale la nivel central și regional ar trebui să introducă un mecanism de verificare a veridicității cheltuielilor raportate.

Mass-media

25. Dispozițiile legale privind limitarea concentrării excesive a mass media ar trebui să fie aplicate pentru a împiedica subiecții individuali de la obținerea controlului excesiv asupra pieței în detrimentul pluralismului media.
26. Pentru a asigura o reflectare mediatică echilibrată și imparțială a campaniei electorale, Consiliul Audiovizualului ar trebui să aplice măsuri eficiente și imediate față de încălcări identificate. Legea ar trebui să prevadă oportunitatea de remediere a reflectării mediatice imparțiale în momentul în care aceasta se întâmplă în loc să stipuleze sancționarea mass media mai târziu.
27. Pentru a aplica cerințele față de mediatizare echilibrată în știri, evenimente actuale și programe de discuții prevăzute de Codul Serviciilor Media Audiovizuale, monitorizarea cantitativă și calitativă ar trebui să fie desfășurată și în perioadele între alegeri.

Ziua alegerilor

28. Comisiile secțiilor de votare ar trebui să fie instruite să verifice și să ajusteze poziționarea cabinelor de vot și a camerelor video pentru protecția secretului votului. Importanța secretului votului ar putea fi evidențiată în timpul instruirilor pentru comisiile electorale, dar și în materiale și programe educaționale pentru alegători.
29. Pentru a promova votul universal și a asigura participarea egală a persoanelor cu dizabilități, sunt necesare mai multe eforturi din partea autorităților de asigurare a accesului liber la secțiile de votare pentru alegătorii cu mobilitate redusă.
30. Comisia Electorală Centrală ar putea să îmbunătățească eficiența instruirilor pentru Comisiile secțiilor de votare prin a evidenția semnificația procedurilor de închidere, numărare și completare a protocoalelor cu rezultate. În plus, CEC ar putea să ia în considerare elaborarea unor instrumente de completare a protocoalelor cu rezultate și de verificare a reconcilierii cu scopul de a evita erori tehnice.
31. În vederea asigurării unui proces de totalizare eficient și transparent, sunt necesare mai multe eforturi pentru a aloca spații potrivite pentru Consiliile electorale de circumscripție de ambele nivele.

ANEXA I: REZULTATELE FINALE ALE ALEGERILOR¹³⁸

Nr	Subiect nominalizat	Numărul primarilor aleși	Numărul Consilierilor aleși (nivelul II)	Numărul Consilierilor aleși (nivelul I)
1	Partidul Acțiune și Solidaritate	291	357	3,189
2	Partidul Socialiștilor din Republica Moldova	144	256	2,282
3	Partidul Social Democrat European	103	88	1,018
4	Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei	48	57	573
5	Partidul Liberal Democrat din Moldova	34	41	419
6	Partidul Renaștere	27	35	305
7	Platforma Demnitate și Adevăr	20	39	308
8	Mișcarea Respect Moldova	19	11	147
9	Partidul Nostru	17	44	188
10	Liga Orașelor și Comunelor	16	22	192
11	Partidul Democrat Modern din Moldova	14	8	124
12	Coaliția pentru Unitate și Bunăstare	10	10	125
13	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	7	48	199
14	Partidul Schimbării	7	10	112
15	Mișcarea Alternativa Națională	5	20	92
16	Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa	4	2	57
17	Partidul Liberal	3	1	31
18	Forța de Alternativă și Salvare a Moldovei	3	14	21
19	Democrația Acasă	2	5	53
20	Partidul Național Liberal	2	1	15
21	Partidul Verde Ecologist	1		7
22	Partidul Voința Poporului	1	1	22
23	Partidul Acțiunii Comune – Congresul Civic	1		12
24	Partidul Bugeacul Nostru			19
25	Partidul Patrioții Moldovei			11
26	Mișcarea Profesioniștilor „Speranța - Надежда”			4
27	Partidul Acasă Construim Europa			4
28	Partidul Forța Diasporei			3
29	Partidul Noua Opțiune Istorică			3
30	Blocul electoral Ruslan Codreanu			3
31	Partidul Progresului Național			3
32	Partidul Popular din Republica Moldova			2
33	Partidul Național Moldovenesc			1
35	Candidați independenți	116	16	449
	Total	895	1,086	9,993

¹³⁸ Rezultatele votării la alegerile generale locale din 5 noiembrie sunt [aici](#). Rezultatele votării repetate pentru funcțiile de primar sunt [aici](#). Rezultatele finale în ambele tururi de scrutin pentru funcțiile de primar și consilier, repartizarea mandatelor în funcțiile de primar sunt [aici](#). Rezultatele pentru funcțiile consilierilor locali de [nivelul I](#) și de [nivelul II](#).

ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR

Congresul Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei

Gunn Marit	Helgesen	Șefa Delegației	Norvegia
Vladimir	Prebilib	Adjunctul Șefei Delegației	Slovenia
Dusica	Davidovic	Congres	Serbia
Carla	Dejonghe	Congres	Belgia
Joao Manuel	Esteves	Congres	Portugalia
Jani	Kokko	Congres	Finlanda
Alberto	Mazzoleni	Congres	Italia
Mathilde	Girardi	Secretariatul Congresului	Franța
Martine	Roudloff	Secretariatul Congresului	Franța
Jimmy	Moloney	Congres	Irlanda
Randi	Mondorf	Congres	Danemarca
Benoit	Pilet	Congres	Franța
Andreas	Rabl	Congres	Austria
Karin	Thomasson	Congres	Suedia
Peter	Thornton	Congres	Regatul Unit
Brid	Quinn	Expertul Congresului	Irlanda
Stephanie	Poirel	Secretariatul Congresului	Franța
Guillaume	Loiseau	Secretariatul Congresului	Franța
Sandro	Weltin	Secretariatul Congresului	Franța

Parlamentul European

Jose Ramon	Bauza Diaz	Șeful Delegației	Spania
Ignazio	Corrao	Deputat	Italia
Ryszard	Czarnecki	Deputat	Polonia
Tessel Dian Joel	Giele	Consilier în grup politic	Olanda
Christian	Terhes	Deputat	România
Virginie	Joron	Deputat	Franța
Emmanuel	Maurel	Deputat	Franța
Raffaele	Luisse	Secretariatul PE	Italia
Simona	Moroianu	Secretariatul PE	România
Roman	Pable	Consilier în grup politic	Austria
Martina	Hesse	Consilier în grup politic	Germania
Wojciech	Sperzynski	Secretariatul PE	Polonia

Observatorii MOA BIDDО pe termen scurt

Gert	Binder	Austria
Gertrude	Brindlmayer	Austria
Tanja	Fachathaler	Austria
Harald	Rainer	Austria
Susan	Miller	Canada
Nodin	Nganji	Canada

Peter	Reimer	Canada
Nicholas Patrick	Ryan	Canada
Sumera	Saeed	Canada
Jan	Najman	Republica Cehă
Jana	Plaňavová	Republica Cehă
Petr	Přebinda	Republica Cehă
Michaela	Pruckova	Republica Cehă
Ivan	Puškar	Republica Cehă
Thomas	Frank	Danemarca
Søren	Hastrup	Danemarca
Jonas	Jepsen	Danemarca
Jytte Vagner	Petersen	Danemarca
Ingrid	Poulsen	Danemarca
Sofia	Svensson	Danemarca
Tiina	Tomasberg	Estonia
Leena	Avonius	Finlanda
Maija	Dahlgren	Finlanda
Henri	Mure	Finlanda
Annika	Pelkonen	Finlanda
Carita	Vastinesluoma	Finlanda
Victor	Audubert	Franța
Benoit	Bouyssou	Franța
Marie	d'Arenberg	Franța
Pascal	Delumeau	Franța
Melissa	Diagne	Franța
Catherine	Greze	Franța
Alexandre	Joao	Franța
Aurore	Mermet	Franța
Rémi	Pellerin	Franța
Christophe	Picot	Franța
Pascale	Trimbach	Franța
Nadia	Yakhlaf-Lallemand	Franța
Stefan	Alscher	Germania
David	Bartels	Germania
Lisa	Becker	Germania
Peter	Besselmann	Germania
Ralph	Böhlke	Germania
Edgar	Brueser	Germania
Miriam	Danne	Germania
Johannes	Dopffel	Germania
Maximilian	Fritschen	Germania
Helmut	Goeser	Germania
Maria Mechthild	Herkenhoff	Germania
Fabian	Jung	Germania
Lea	Kaftan	Germania
Andrea	Maiweg	Germania
Jennifer	Rabener	Germania
Sonja	Schiffers	Germania
Stephani	Streloke	Germania

Marlies	Temme	Germania
Natalie	Troeller	Germania
Peter	Vogl	Germania
Szilveszter	Both	Ungaria
Gyozo Jozsef	Gabriel	Ungaria
Zsolt	Halmos	Ungaria
Bendegúz	Papp	Ungaria
Indriði	Ármansson	Islanda
Kristin	Arnadottir	Islanda
Áslaug Karen	Jóhannsdóttir	Islanda
Patricia	Barker	Irlanda
Ciaran	Kinsella	Irlanda
Ruadhán	Mac Aodháin	Irlanda
Maura	Moran	Irlanda
Marie (Mary)	Smith	Irlanda
Giovanni	Caligiuri	Italia
Cesira	Damiani	Italia
Elena	Ferrero	Italia
Yan	Fedotov	Kazahstan
Aisuluu	Bukambaeva	Kârgâzstan
Medina	Kutberdieva	Kârgâzstan
Aleksandrs	Mironovs	Letonia
Paulius	Narvydas	Lituania
Jevgenija	Nesterova	Lituania
Mindaugas	Skačkauskas	Lituania
Olaf	Ephraim	Olanda
Catharina Cornely (Nynke)	La Porte	Olanda
Helena	Saelman	Olanda
Marc	Vogelaar	Olanda
Jan Hugo	Holtan	Norvegia
Lisa Karina	Jacobsen	Norvegia
Kristin	Otterlei	Norvegia
Per Norvald	Svartefoss	Norvegia
Gro	Tjore	Norvegia
Teresa	Mourão	Portugalia
Catalina	Niculae	România
Florina Mirela	Popescu	România
Madalina-Gabriela	Tarcan	România
Artur	Țventarnîi	România
Arsen	Aisin	Federația Rusă
Artem	Bogomolov	Federația Rusă
Vera	Duganova	Federația Rusă
Damir	Galiulin	Federația Rusă
Denis	Golenko	Federația Rusă
Anna	Gozhina	Federația Rusă
Alexander	Ignatov	Federația Rusă
Nikolay	Khaustov	Federația Rusă
Alexander	Konkov	Federația Rusă
Tatiana	Kupalova	Federația Rusă

Semen	Liapichev	Federația Rusă
Dmitrii	Litskai	Federația Rusă
Evgeny	Loginov	Federația Rusă
Konstantin	Lutsenko	Federația Rusă
Ruben	Malayan	Federația Rusă
Tamerlan	Munchaev	Federația Rusă
Mariia	Osipova	Federația Rusă
Andrey	Ostvald	Federația Rusă
Sergey	Overchenko	Federația Rusă
Polina	Plakhikh	Federația Rusă
Vladimir	Ponomarev	Federația Rusă
Andrey	Telushkin	Federația Rusă
Maria	Vilkova	Federația Rusă
Andrei	Volkov	Federația Rusă
Enric Sol	Brines Gomez	Spania
Ruth	Ferrero-Turrión	Spania
Alvaro	Garlaschi Rodriguez	Spania
Alba Victoria	Romero Requejo	Spania
Agustín Asier	Tapia Gutiérrez	Spania
Anna Karin Susanna	Ahlfors	Suedia
Emma	Backlund	Suedia
Knut	Bergknut	Suedia
Karin Sofia Fredrika	Carlesten	Suedia
Rick Mikael	Forsling	Suedia
Stig Lennart	Glans	Suedia
Åke Lennart	Haggren	Suedia
Erik Hjalmar Knutsson	Hammarskjöld	Suedia
Agneta	Hedvall	Suedia
Ewa	Jacobsson	Suedia
Bernt Tommy	Karlsson	Suedia
Lena	Larsson	Suedia
Christian	Leffler	Suedia
Torbjörn Kjell	Messing	Suedia
Astrid Maria Annika	Moqvist Uggla	Suedia
Håkan Per-Olov	Nyman	Suedia
Pär Olof Daniel	Olsson	Suedia
Ulf	Ottosson	Suedia
Erik, Magnus, Ingemar	Persson	Suedia
Maximo Juan	Prades Barcelo	Suedia
Eva	Rimsten	Suedia
Victor Giovanni	Rojas Camargo	Suedia
Ola	Segnestam Larsson	Suedia
Bo Pontus	Tallberg	Suedia
Lars Tore Elvert	Tollemark	Suedia
Johanna Wilhelmina	van Rooij	Suedia
Mattias	Wandler	Suedia
Michael	Dozler	Statele Unite ale Americii
Kate	Francis	Statele Unite ale Americii
Christina	Putney	Statele Unite ale Americii

Shane	Ahn	Statele Unite ale Americii
Daniel	Alpert	Statele Unite ale Americii
Tomas	Alsenas	Statele Unite ale Americii
Kyle	Bowers	Statele Unite ale Americii
Cecilia	Ciepiela-Kaelin	Statele Unite ale Americii
Tracey	Cobb	Statele Unite ale Americii
David	Darrin	Statele Unite ale Americii
Aiesha	Eleusizov	Statele Unite ale Americii
Ackeem	Evans	Statele Unite ale Americii
Rebecca	Graham	Statele Unite ale Americii
Anzhela	Greene	Statele Unite ale Americii
Laura	Henny	Statele Unite ale Americii
Rachel	Jacobs	Statele Unite ale Americii
Ernest	Jones	Statele Unite ale Americii
Alexandra	Karppi	Statele Unite ale Americii
Dane	Koruga	Statele Unite ale Americii
Nicholas	La Strada	Statele Unite ale Americii
David	Levine	Statele Unite ale Americii
Kristina	Mitchell	Statele Unite ale Americii
Martin	O'Mara	Statele Unite ale Americii
William	Ozkaptan	Statele Unite ale Americii
Louis	Palmer III	Statele Unite ale Americii
Ginette	Prophete	Statele Unite ale Americii
Bernadette	Roberts	Statele Unite ale Americii
Rene	Valdiosera	Statele Unite ale Americii
cana	yang	Statele Unite ale Americii
Ellen	Youssios	Statele Unite ale Americii
Murodilla	Alimbaev	Uzbekistan
Kudratilla	Lutfullaev	Uzbekistan
Rustam	Mirzaev	Uzbekistan

Observatorii MOA BIDDО pe termen lung

Günther	Guggenberger	Austria
Shahnaz	Hasanova	Azerbaidjan
Omid	Aeineh Chi	Canada
Ahmad Jawid	Noor	Canada
Miroslav	Krcmar	Republica Cehă
Valdemar	Uruba	Republica Cehă
Poul	Svane	Danemarca
Janne	Ahola	Finlanda
Zouhal	Avzalchoeva	Franța
Grace	Favrel	Franța
Marion	Jouannet	Franța
Tamar	Kapanadze	Georgia
Kirsten	Müller	Germania
Jochen Michael	Rinck	Germania
Hildegard	Rogler-Mochel	Germania
Sigridur	Asgeirsdottir	Islanda

Sean	Hynes	Irlanda
Serena	Bonato	Italia
Aidai	Masyllkanova	Kârgâzstan
Maria J. J.	Lucas	Olanda
Asgeir	Rustad	Norvegia
Øyvind	Seim	Norvegia
Robert	Hall	Suedia
Maud Agneta	Johansson	Suedia
Daniel	Drigot	Statele Unite ale Americii
Hannah	McMillen	Statele Unite ale Americii
Steven	Moran	Statele Unite ale Americii
Urania	Petit	Statele Unite ale Americii

Echipa de bază a MOA BIDDО

Corien	Jonker	Şefa Misiunii	Olanda
Rashad	Shirinov		Azerbaidjan
Miso	Imamovic		Bosnia și Herțegovina
Elma	Sehalić		Germania
Peter	Marron		Irlanda
Carlo	Pappalardo Fischer		Italia
Dimash	Alzhanov		Kazahstan
Smaranda	Săndulescu		România
Anders	Eriksson		Suedia
Andreas	Roth		Suedia
Farrukh	Juraqulov		Tadjikistan
Iryna	Khanenko		Ucraina
Yevheniia	Zamrii		Ucraina
Polyna	Lemos		Regatul Unit

DESPRE BIDDO

Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO) este principala instituție a OSCE care oferă asistență statelor participante „pentru a asigura respectarea deplină a drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, pentru a respecta statul de drept, pentru a promova principiile democrației și (...) pentru a construi, consolida și proteja instituțiile democratice, precum și a promova toleranța în societate” (Documentul Summit-ului de la Helsinki din 1992). Aceasta este menționată ca dimensiune umană a OSCE.

BIDDO, cu sediul în Varșovia (Polonia) a fost creat în calitate de Birou pentru Alegeri Libere la Summit-ului de la Paris din 1990 și și-a început activitatea în mai 1991. Un an mai târziu, numele Biroului a fost modificat pentru a reflecta un mandat extins care să include drepturile omului și democratizarea. În prezent aici activează peste 15 de angajați.

BIDDO este agenția principală din Europa în domeniul **observării alegerilor**. În fiecare an, Biroul coordonează și organizează detașarea a mii de observatori pentru a evalua dacă alegerile în regiunea OSCE se desfășoară în conformitate cu angajamentele OSCE, alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice și cu legislația națională. Metodologia sa unică oferă o analiză profundă a procesului electoral în întregime. Prin intermediul proiectelor de asistență, BIDDO ajută statele participante să-și îmbunătățească cadrul electoral.

Activitățile de **democratizare** desfășurate de Birou includ: statul de drept, sprijin legislativ, guvernare democratică, migrația și libertatea de circulație și egalitatea de gen. Anual OSCE/BIDDO implementează un șir de programe specifice de asistență, urmărind să dezvolte structuri democratice.

BIDDO oferă asistență statelor participante în îndeplinirea obligațiilor acestora în promovarea și protecția **drepturilor și libertăților fundamentale ale omului** în conformitate cu angajamentele OSCE pe dimensiunea umană. Aceasta se realizează prin conlucrarea cu o varietate de parteneri pentru a încuraja colaborarea, a consolida capacitățile și a oferi expertiză în domenii tematice, inclusiv drepturile omului în lupta împotriva terorismului, sporirea protecției drepturilor umane ale persoanelor traficate, educație și instruire în drepturile omului, monitorizare și raportare privind drepturile omului și drepturile femeilor și securitatea.

În domeniul **toleranță și non-discriminare**, BIDDO oferă sprijin Statelor participante în consolidarea răspunsului acestora la crimele bazate pe ură și incidentele de rasism, xenofobie, anti-semitism și alte forme de intoleranță. Activitățile BIDDO care se referă la toleranță și non-discriminare se axează pe următoarele domenii: legislație; instruire privind implementarea legislației; monitorizare, raportare și urmărire a răspunsurilor la crime și incidente motivate de ură; precum și activități educaționale pentru a promova toleranța, respectul și înțelegerea reciprocă.

BIDDO oferă consultanță Statelor participante cu privire la politicile lor privind **romii și sintii**. Aceasta promovează consolidarea capacităților și crearea de rețele în rândul comunității romi și sinti și încurajează participarea reprezentanților romi și sinti în organismele de elaborarea a politicilor.

Toate activitățile BIDDO se desfășoară în strânsa coordonare și cooperare cu statele membre ale OSCE, instituțiile OSCE și operațiunile din teren, precum și cu alte organizații internaționale.

Mai multe informații pot fi găsite pe pagina web a BIDDO (www.osce.org/odihr).